HAREZMŞAHLAR DEVLETİ TARİHİ

(485-618/1092-1221)

PROF. DR. İBRAHİM KAFESOĞLU

ÖTÜKEN

ÖTÜKEN

/ otukennesriyat

YAYIN NU: 1972
KÜLTÜR SERİSİ: 1068

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NU: 49269

ISBN: 978-625-408-526-0

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50

Genel Müdür: Ertuğrul Alpay

Genel Yayın Yönetmeni: Göktürk Ömer Çakır

Düzelti: Kürşat Yıldırım

Son Okuma: Nazım Terzioğlu

Kapak Tasarımı: Ceyhun Durmaz

Dizgi-Tertip: Ötüken

Kapak Baskısı: Pelikan Basım

Baskı: Çınar Matbaacılık ve Yayın Sanayii Ticaret Ltd Şti
Yüzyıl Mah. Matbaacılar Cad. Ata Han Nu: 34 K: 5
Bağcılar-İstanbul
Tel: (0212) 628 96 00
Sertifika Nu: 45103

İstanbul- 2023

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

İbrahim Kafesoğlu: Türk milliyetçiliğinin, tarih ve kültürünün inşacılarından, emsalsiz bir yorumcu, büyük bir tarih ve kültür adamıdır. 1914 yılının Ocak ayında Burdur'da doğar. Babası Receb Bey Birinci Cihan Savaşı'nda Erzurum cephesinde şehit düşmüştür. Annesi Hatice Hanım oğlunu büyük fedakârlıklarla yetiştirmiştir. Oğlu da onun bu gayretine karşılık vermiş ve okulunu her yıl birincilikle bitirmiştir. Kafesoğlu okula dedesi Hacı Ahmed Ağa'nın yanında başlar. Tefenni İlkokulundan sonra İzmir Muallim Mektebini bitirerek 1932'de Afyon'da öğretmenliğe başlar. Fakat içerisindeki okuma ve başarma azmi bitmemiştir. 1936 yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesine girer. Burada sonraki hayatını yönlendirecek çok değerli hocalarla tanışır. Fakülteyi 1940 yılında bitirerek Macaristan'a gider. Macaristan'dan 1945 yılında doktorasını tamamlamış olarak yurda döner. Yurda dönüşünde Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde çalışmaya başlar. Fakat aynı yıl İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesine "Orta Çağ Tarihi Kürsüsü Asistanı" olarak tayini yapılır. 1946 yılında Müzeyyen Hanım'la evlenir. Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah hakkındaki teziyle doktor, *Harezmşahlar Devleti Tarihi* adlı teziyle doçent olur (1949-53). 1957 yılında açılan Erzurum Atatürk Üniversitesinde ilk dersi o verir. 1959 yılında profesörlüğe yükselir ve tekrar İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Umumi Türk Tarihi Kürsüsüne atanır. 1965 yılında Kültür Ocağı ve İstanbul Milliyetçi Öğretmenler Birliği kuruluşlarına başkan olur. Birinci Milliyetçiler Büyük Kurultayını toplayıp başkanlığını yapar. Milliyetçiler İlmi Seminerini yönetir. 1970 yılında Zeki Velidi Togan'ın vefatıyla Türk Tarihi Kürsüsüne başkan olur. 1983 yılındaki emekliliğine kadar bu görevi sürdürür. Aydınlar Ocağının kurucusu ve ilk genel başkanıdır. 17 Ağustos 1984 tarihinde vefat eder. Bir kısmı yayınlanmamış sayısız eser, makale, deneme, ansiklopedi maddesi yazmıştır. En önemli vasfı kültür tarihçiliğinin usul ve esaslarını belirlemesi, bu sahadaki çalışmaların ilk ve tekâmül etmiş örneklerini vermesi, toplumun çeşitli kesimlerinden sayısız öğrenciler yetiştirmesidir.

İÇİNDEKİLER

Ön Söz 9

I.
Kaynaklar

A) Münşeat Mecmuaları 11
B) Vakayinâmeler 13
C) Edebî Kaynaklar 19
D) Seyahatnâmeler ve Hatıralar 20

II.
Sultan Sancar'ın Ölümüne Kadar Harezmşahlar (485-552/1092-1157)

A) İran, Irak ve Orta Asya Ahvaline Umûmi Bir Bakış 25
B) Harezm'in Ehemmiyeti ve Harezmşahlara Kadar Olan Durumu 31
C) Harezmşahların Soyu Meselesi 37
D) Harezmşahlar-Büyük Selçuklu İmparatorluğu Mücadelesi Harezmşah Atsız 41
E) Atsız ve Oğuzlar 57

III.
Harezmşahlar Devleti'nin Teşekkülü:
İl Arslan ve Sultan Alâü'd-din Tekiş
(552-589/1157-1193)

A) İl Arslan ve Batı Siyaseti 63
B) İl Arslan'ın Doğu Siyaseti 68
C) Harezmşahlar Devleti'nde Kardeş Kavgası; Alâü'd-din Tekiş-Sultanşah Mücadelesi 71
D) Karahıtaylar ve Kıpçaklar 77
E) Horasan'ın İlhakı ve Mâzenderân'ın Tâbiiyeti 85
F) Irak'ta Vaziyet 90
G) Alâü'd-din Tekiş-Sultanşah Mücadelesinin Sonu 93

IV.
Harezmşahlar İmparatorluğu
(589-614/1193-1217)

A) Irak Selçuklu Devleti'nin, Yıkılışı, İran'ın İlhakı, Halife-Harezmşahlar Mücadelesinin Başlaması 101
B) Sultan Tekiş'in Ölümü, Sultan Muhammed Harezmşah 117
C) Gurlularla Mücadele, Horasan Savaşları 119
D) Gürgânc Muharebesi ve Horasan'ın İstirdadı 125
E) Gur'un ve Mâzenderân'ın Tâbiiyete Alınması 129
F) İmparatorluğun Geçirdiği Büyük Sarsıntı 133
G) Mâzenderân'ın İlhakı 144

H) Maveraünnehirin İlhakı....146
İ) Karahanlıların ve Karahıtayların Sonu....149
J) Gurlu Devleti'nin Sonu....154
K) Kirmân, Sicistân ve Ummân Denizi'ne Kadar Olan Bölgenin İmparatorluğa Bağlanması...157
L) Irak-ı Acem'in Fethi; Fars'ın ve Azerbaycan'ın Tâbiiyete Alınması....158
M) Harezmşahlar İmparatorluğu'nun İç Durumu....163
N) Halife-Harezmşah İhtilâfının Had Devresi, Esedâbâd Dönüşü....170

V

Harezmşahlar İmparatorluğu'nun Yıkılışı Moğol İstilası (614-618/1217-1221)

A) Harezmşah-Güçlük Mücadelesi....177
B) Harezmşahlar-Moğol Münasebetlerinin Başlangıcı....181
C) Harezmşah'ın Cengiz ile Bozuşması Sebepleri....186
D) Moğollara Karşı Müdafaa Tedbirleri....194
E) Moğol İstilası, Maveraünnehir'in Zabtı....199
F) Gürgânc'ın Sukutu....211
G) Sultan Muhammed Harezmşah'ın Kaçışı ve Ölümü....216

Netice....225

Bibliyografya....231
Dizin....235

ÖN SÖZ

Anuştiginoğulları tarafından kurulan son Harezmşahlar Devleti'nin, Orta Çağ Türk-İslâm devletleri ile mukayese edilirse müstesna bir mevkisi olduğu görülür. Hemen söyleyelim ki bu istisna onun XIII. asır başında çok parlak bir devir yaşamasından ileri gelmiyor. Yalnız on beş yıl gibi kısa bir zaman için değil, daha uzun müddet devam eden şaşaalı imparatorluklar kurmak birçok hanedanlara nasip olmuş bir keyfiyettir. Harezmşahlar için, diğer İslâm-Türk devletlerine nazaran, ayrılık teşkil eden bazı hususlar vardır ki bunlar arasında onun bir İslâm sınır devleti oluşu, gelişmesi esnasında geçirdiği istihâleler ve ordusunun teşekkül tarzı birinci plânda yer alır.

Anuştigin bir köle idi. Fakat o, metbûsu Selçuklulara tam sadakat ve hizmet yoluyla valisi bulunduğu, iktisadi ve dinî bakımlardan pek mühim mevkide kâin- *Harezm*'i kendi ailesinde muhafaza etmesini bilen bir evlada (Kutbü'd-din Muhammed), bu da aynı itaat çığırında yürümekle beraber istiklâl ve müdahalesiz hükümranlık fikrini şiar edinen ve hudut vilayetinden bir devlet çıkarmak gayesine ulaşmak için imkânsız denebilecek şartlar altında son nefesine kadar çalışan bir oğula (Atsız) sahip olmuştur. İl Arslan zamanında Devlet -tâbir caizse- rüşde eriş çağını yaşamıştır. Bu intikal devresini takip eden Alâü'd-din Tekiş, sülalenin en mümtaz siması olarak temayüz ediyor. Yirmi yıla yakın taht iddiacısı olup rakip komşu hükûmetler tarafından desteklenen kardeşi Sultanşah ile uğraşmak zorunda kalmasına rağmen Sultan Tekiş; başta muvazeneli politikası olmak üzere zekâsı, cesareti ve muntazam idari teşkilatıyla devletini imparatorluk hâline ifrağ etmiş ve İslâm dinini yayma gayretlerinde gayrimüslim Türk boylarını kazanmak gibi mesut neticelere ulaşarak bu atılgan ve zinde kuvvetlerden çok kudretli bir ordu vücuda getirmiştir. Sultan Alâü'd-din Tekiş zamanının; sivil idaresiyle, iyi teşkilatlanmış ordusu ile ve bunlarla muvazi olarak inkişaf ettiği muhakkak bulunan ilm ü irfan hayatıyla Harezmşahlar Devleti'nin en olgun çağı olduğunda şüphe yoktur. Bir yandan, İslâmiyet doğuda uzun zamandan beri durakladığı malûm sınırlarını aşıp, Hazar-Aral şimâllerine ve *Yedisu* şarkına doğru gelişirken, diğer tarafta eski Selçuklu İmparatorluğu topraklarında yer yer kendini gösteren ve her zaman tefrika unsuru olan "tavâif-i mülûk", mevkilerini tek ele bırakıyor; İran ve Maveraünnehir halkı tek bir Müslüman hükümdar emrinde toplanmaya başlamış bulunuyordu. *Horasan* zapt olunarak İmparatorluğun ana unsuru hâline sokulmuş, *Mâzenderân* ilhak edilmiş, Irak Selçuklu Devleti yıkılmıştı. Teşkilat aksaksız, ordu mükemmel, *Harezm* ise Yakın Doğu ile şimâl ve Uzak Şark arasında birinci sınıf ticaret merkezi idi. Öyle bir devlet teşekkül etmişti ki siyasi, askerî ve iktisadi yönlerden her imkâna malikti.

Fakat Sultan Tekiş'in siyasi görüş ve idare kabiliyetinden mahrum oğlu Muhammed Harezmşah bu avantajlardan layıkı ile istifade edemedi. Babası

tarafından kurulan ve annesi Terken Hatun'un tedbirleri ve ihtimamı sayesinde mevcudiyetini idame eden ordu ile üst üste parlak zaferler kazanmak, ülkeler zapt etmekle beraber süratle genişleyen İmparatorluğun idaresini tanzimden ve onu değişen şartlara uydurmaktan âciz kaldı. Asker doğrudan doğruya asıl hâmisi Terken Hatun'un otoritesi altına girdi. Aynı zamanda Emîrü'l-mü'minîn olan Halife en-Nâsır li-Dinillâh ile münasebetlerini düzenlemek şöyle dursun, bilakis son derecede girift duruma getiren mağrur Sultan Muhammed; bu hâliyle Suriye ve Mısır'ı zapt ve Çin'i fethederek cihan fatihliği peşinde idi. O sırada Asya'da Moğol İmparatorluğu kuruldu ve Harezmşah'ın yersiz ve hesapsız politikası neticesinde Cengiz Han İslâm dünyasına saldırdı. XII. asır boyunca tedricen gelişip XIII. asır başında tarihin en sağlam İslâm teşekküllerinden biri olmaya namzet Harezmşahlar Devleti daha başlangıçta bir darbede yıkılıp gitti. Sultan Muhammed basiretsizliği ile kendi hanedanını tarihten sildi ve Müslümanlığın Asya içlerine doğru kuvvetle inkişâf eden belirtilerini yok etti. Hem bir Türk imparatorluğu ortadan kalktı hem İslâm'ın şarktaki yıldızı söndü. Mamafih bu neticenin tahassülünde Sultan Muhammed tek âmil değildir. Bunda onun muhteris validesi ile dünyevi hükümdarlık emelleri besleyen Halife en-Nâsır'ın rolü büyük olmuştur.

Harezmşahlar tarihinde bir içtimai heyetin doğuşu ve devlet organizasyonu hâlinde serpilişi sebepleriyle şahsî ihtiraslarının oyuncağı olan zimamdârların mensup bulundukları cemiyetin gaye ve hakiki menfaatlerini hiçe sayarak keyfî ve mahdut hareketleri yüzünden uğradıkları acı âkıbeti, realiteden habersiz ve itidalden uzak bir devlet reisinin serencâmını okumak kābildir. Hakikaten bu devlet; teşekkülü, yükselişi, çöküşü ve bu esnada geçirdiği safhalarla dünyanın herhangi bir yerinde herhangi bir heyet-i içtimaiyenin terakki, teâli ve inkıraz sebeplerini en açık şekilde gösteren delillerle dolu muazzam bir ibret levhası mahiyetindedir.

Bu tetkikimizde idari teşkilat ve Harezmşah Muhammed'in ölümünü takip eden Sultan Celâlü'd-din'in on yıllık maceralı devri hariç bırakılmıştır. Esasen Harezmşahlar Devleti'nin iç teşkilatı -ufak tefek farklarla- Büyük Selçuklu İmparatorluğu'ndakinin aynı olduğu gibi Celâlü'd-din zamanı da İmparatorluğun mukadderatında tesirli hiçbir unsuru ihtiva etmez. Uzun mesaiye mütevakkıf olan kültür hareketlerinin incelenmesi ise siyasi hâdisatın iyice belirmesini takiben gerçekleşecek bir tetkik mevzusudur ki ileride onu da ele almak ve işlemeyi kendimiz için şerefli bir vazife biliriz.

Bu eseri meydana getirirken büyük yardımlarını gördüğüm muhterem hocam Prof. Mükrimin Halil Yinanç ile aziz arkadaşım Prof. Dr. Osman Turan'a, kitabın hazırlanışında bana yardımlarını esirgememiş olan muhterem Prof. Ahmet Ateş'e, eserin bastırılması hususunda naçiz şahsıma karşı hüsnüteveccühlerini müşahede ettiğim Türk Tarih Kurumunun muhterem başkanı Ord. Prof. Şemseddin Günaltay ile Kurumun muhterem Başsekreteri Uluğ İğdemir'e derin teşekkürlerimi sunarım.

I.
KAYNAKLAR*

Harezmşahlar tarihine ait elde kâfi miktarda kaynak mevcuttur. Biz bunların hemen hemen hepsinden -tabii daha ziyade siyasi tarih cephesinden ve lüzumu kadar da iç idare yönünden- istifadeye çalıştık. Sonraları kompilâsyon tarikiyle yazılmış ikinci elden umûmi tarihlerin bazı mühim mütalaarını da bunların ana kaynaklarla mukayesesi, mübayenet gösteren noktalarının tespiti ve telfiki bakımından kullandık. Bugün zâyi bulundukları için görülmesine imkân olmayanların[1] dışında faydalandığımız ana kaynakları: *Münşeat Mecmuaları, Vakayinâmeler, Seyahatnâmeler ve Hatıralar, Edebi Eserler, Meskûkât* ve *Kitabeler* olmak üzere beş bölüm hâlinde mütalaa edebiliriz.

A) Münşeat Mecmuaları:

1- *Ebkârü'l-Efkâr fi'r-Resâil ve'l Eş'ar*: Harezmşah Atsız zamanından itibaren Alâü'd-din Tekiş'in harezmşahlığı başlarına kadar Harezmşahlar İnşâ Dîvânının başında bulunmuş olan meşhur Reşîdü'd-din Vatvât'a[2] ait inşâ örnekleri mecmuasıdır. Dört kısım üzerine 40 Arapça ve Farsça mektup ve kasideyi ihtiva eden bu mecmuanın İstanbul kütüphanelerinde müteaddit nüshaları vardır. Tam ve iyi bir nüshası İstanbul Üniversite Kütüphanesi yazmaları arasındadır[3]. Birçok methiyeler ve ihvâniyyattan (hususi mektuplar) başka mesela *Cend Fetihnâmesi* gibi siyasi vesikalar da burada mevcuttur. Mecmua neşredilmemiştir.

---

* Maksadımız umûmiyetle değer ve kıymetleri malûm eserleri teferruatıyla teşrih ve tavsif değil, sadece faydalanmamızın sebeplerini açıklamak olduğundan burada bizce ehemmiyetli hususiyetlerini kayıtla iktifa ettik.

1 Harezmşahlar tarihine dair doğrudan doğruya veya bilvasıta malûmatı ihtiva edip hâlen kayıp eserler arasında: Muhammed-i Pâyîzî'nin *Şâhanşahnâme*'si, Seyyid Sadrü'd-din-i Nisâburî'nin *Tarih-i Harezmşahî*'si, Ebû'l-Hasan-ı Beyhakî'nin (İbn Fındık) *Meşâribü't Tecârib*'i, Muhammed b. Muhammed b. Arslani'l-Harezmî'nin *Harezm Tarihi*, Şihabü'd-din Sühreverdî'nin *Risâletü'l-Âsımiyye*'si, Şahfûr-i Nisâburî'nin risaleleri hakkında bk. F. Köprülü, İsl. Ans. *Hârizmşâhlar* maddesi.

Bunlara ilave olarak Ermeni müverrihi Vanagan Hovannes'in tarihi zikredilebilir. Bu kayıp Ermeni tarihinden nakiller yapan Genceli Kiragos'un eserindeki Moğollar faslı ise 1220'den sonraya aittir. (Bk. Hrant D. Andreasyan, *Türk Tarihine dair Ermeni Kaynakları*, Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi I, III, II5.)

2 Hayatı ve eserleri hakkında bk. *Hadâikü's-Sihr fi Dekayiki'ş-Şi'r*, Tahran, 1308 Şemsî, Nâşir Abbas İkbal'in mukaddimesi.

3 Nr. F Y 424.

2- *Arâisü'l-Havâtir ve Nefâisü'n-Nevâdir*: Reşîd Vatvât'ın inşâ örneklerinin en zengin kolleksiyonu olup 25'i Arapça, 25'i Farsça 50 mektuptan başka, münderecâtı çeşitli birçok muhaberat burada toplanmıştır. Vesikaların ekserisini civar hükümdarlara yazılan mektupların ve cevapnâmelerin suretleri teşkil ettiği için bu mecmua, Harezmşahlar siyasi tarihinin en belli başlı kaynaklarından biridir. Vakayinâmelerde boş bırakılmış uzun yıllar vukuâtını bu mektupların yardımıyla az çok aydınlatmak mümkün olmaktadır. *Arâisü'l-Havâtir*'in tam ve iyi bir nüshası Fatih Kütüphanesindedir[4]. Tamamı neşredilmemiştir[5].

3- *Umdetü'l-Bulega ve Uddetü'l-Fusehâ*: Reşîd Vatvât'ın diğer bir münşeat mecmuası. Üç kısım üzere 25 Arapça ve 5 Farsça mektup, 25 Arapça ve 25 Farsça kasideden mürekkep olup bu Münşî'nin kütüphanelerimizdeki başka mecmualarında bulunmayan bazı siyasi yazılarını muhtevidir. Es'ad Ef., ve bilhassa Ayasofya nüshaları muntazamdır[6]. Neşredilmemiştir.

4- *Münşeât-ı Reşîdü'd-din* Vatvât: Nûr-ı Osmaniye Kütüphanesinde bulunan[7] bu eserin bir kısmı aynı müellifin diğer münşeatlarından toplanmış ise de içinde bilhassa Atsız Devri'ne ait birkaç tahrirat vardır ki az yayılmış kıymetli vesikalardır. Neşredilmemiştir.

5- *Et-Tevessül ilet-Teressül*: Sultan Alâü'd-din Tekiş'in İnşâ Dîvânı Reisi Bahâü'd-din Muhammed b. Müeyyedi'l-Bağdadî'nin inşâ örnekleri mecmuasıdır. Bizzat Münşî tarafından cemedilmiş olan ve başta Farisî inşâ hakkında bir mukaddime ile sonda alelumum mektuplaşma usûllerini gösteren numûnelerden başka:

a) Fermanlar, menşurlar, ahidnâmeler ve fetihnâmeler,

b) Etraftaki hükümdarlara yazılan mektuplar,

c) Müellifin, devrin ileri gelenlerine ve dostlarına gönderdiği mektuplar olmak üzere üç bölümde devrin siyasi muhaberâtı bir araya toplanmıştır. Bu mecmuada yukarıdaki *Arâisü'l-Havâtir* gibi Sultan Alâü'd-din Tekiş Devri'nin birçok, hassaten Harezmşahların Kanklı-Kıpçak Türk boyları ile münasebetlerine dair orijinal ve son derece kıymetli malûmatı muhtevi vesikalar bulunmaktadır ki bunlar sayesinde zamanın tarihî vukuâtı ile hadiselerin sebeplerini ve cereyan tarzlarını takip etmek imkân içine girmiştir. Mevcudiyeti uzun zamandan beri malûm ve hatta inşâ uslûbu bakımından Osmanlı münşilerini

---

4 Nr. 4074.

5 Bu mecmuada bulunan muhaberattan bazıları aşağıda zikredeceğimiz *Leningrad Münşeat Mecmuası*'nda mevcut olup oradan Barthold tarafından faydalanılmış ve fragmanlar hâlinde *Turkestan* adlı eserinin Rusçasına ilave ciltte yayımlanmıştır. Daha tafsilat için bk. M. Altay Köymen, *Oğuz İstilâsı*, 567-610.

6 Ayasofya, nr. 4150, Es'ad Ef. nr. 3302.

7 Nur-ı Osmaniye, nr. 4294.

bile cezbedecek kudrette olan *Et-Tevessül ile't-Teressül*[8] tam olarak neşredilmiştir[9].

6- *Leningrad Münşeat Mecmuası*: Harezmşahlar Devri tarihi vesikalarının en zengin kolleksiyonudur. Yegâne nüshası Leningrad'dadır. 78'i Reşîd Vatvât'ın, 17'si *Atabetü'l-Ketebe* sahibi Müntecibü'd-din Bedî'nin kaleminden çıkmış olup, 7 tanesi muhtelif müelliflere ait bulunan, 47'sinin de muharriri tayin edilemeyen ve başta Harezmşahlar Devleti (78 vesika) ve Büyük Selçuklu İmparatorluğu (35 vesika) olmak üzere Kirman Selçukluları, Gazneliler ve Saffarîlere ait muhaberâtı ihtiva eden bu 149 vesikanın ilk tavsifi vaktiyle Baron Victor Rosen tarafından yapılmıştı[10]. Son zamanlarda Doçent Dr. Mehmet Altay Köymen mecmuanın tam bir fotokopisini elde etmeğe muvaffak olmuş ve bilumum vesikaları ayrı ayrı tetkik ve diğer yerlerde mevcut suretleriyle mukayese ederek esaslı şekilde tanıtmıştır[11].

7- *Atabetü'l-Ketebe*: Sultan Sancar'ın İnşâ Dîvânı Reisi Müeyyedü'd-devle Müntecibü'd-din Bedî'nin inşâları mecmuası[12]. Büyük Selçuklu İmparatorluğu teşkilatı bakımından fevkalade ehemmiyetli olan bu mecmua dâhilî idareye ait 36 menşuru (Ayrıca 69 tane hususi mektup vardır.) içine almakla beraber devletler arası siyasi muhaberâtı ihtiva etmez. Bu itibarla çalışmalarımız esnasında kâfi derecede faydalanmak mümkün olamamıştır.

B) Vakayinâmeler:

Harezm ülkesinin Selçuklulara intikali zamanına ait en mevsuk kaynağımız şüphesiz Ebû'l-Fazl Beyhakî'nin (öl. 1077) *Târih-i Beyhakî*'sidir[13]. Bundan ve Anuştiginoğullarının daha başlangıcında Harezm'e ait bir iki hadisenin aydınlatılmasında Şerefü'z-zaman Mervezî'nin *Tabâyi'ü'l-Hayavan*'ından[14] istifade ettik. Harezmşahların Büyük Selçuklu İmparatorluğu ve Sultan San-

---

[8] Mesela *Münşeat-ı Feridun Bey*'deki hükümdarlar arası mektuplardan bazılarının, has isimler değiştirilmek suretiyle *Et-Tevessül*'den kopya edildiği Prof. Mükrimin H. Yinanç tarafından ispat olunmuştur. Bk. *Türk Tarih Encümeni Mecmuası*, nr. 2 (79), nr. 4 (81).

[9] *Et-Tevessül ile't-Teressül*. İnşa ve te'lif: Bahâü'ddin Muhammed b. Müeyyedi'l-Bağdadî. Neş. mukabele ve tashih: Ahmed Behmenyâr, Tahran, 1315 Ş.

[10] V. Rosen: *Les Manuscrits persans de l'Instiut des langues orientales*. Pétersburg (1886), 146-159.

[11] Bk. M. Altay Köymen: Selçuklu Devri Kaynaklarına Dair Araştırmalar I, *Büyük Selçuklu Devrine Âit Münşeat Mecmuaları,* Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, VIII, sayı: 4, 537-634.

Burada tertiplenen tabloya göre *Leningrad Mecmuası*'ndaki 88 vesikanın başka yerde kopyası mevcut değildir. M. Altay Köymen mevzumuzu ilgilendiren ve başka yerlerde bulunmayan vesikaların fotokopilerini istifademize sunmak lütfunda bulunmuştur.

[12] Neş. Muhammed Kazvinî (yalnız mukaddime) ve Abbas İkbal: *Kitab-ı Atabetü'l-Ketebe* (Mecmua-i Muraselât-ı Dîvân-ı Sultan Sancar), Tahran, 1329 Ş.

[13] Ebû'l-Fazl Muhammed b. Hüseyin Beyhakî, *Tarih-i Beyhakî*, Neş. Dr. Ganî ve Dr. Feyyaz, Tahran 1324 Ş. Ebû'l-Fazl Beyhakî hakkında bk. Barthold, İsl. Ans., Beyhakî maddesi.

[14] Şerefü'z-zaman ve eserinin ehemmiyeti hakkında bk. F. Köprülü, İsl. Ans., *Avfî* maddesi.

car'ın ölümünden sonra Irak Selçuklu Devleti'yle münasebetleri hususunda faydalandığımız kaynaklardan ilki İmâdü'd-din İsfahanî'nin (öl. 1201) Bündârî (1226'da berhayattı.) tarafından *Zubdatü'n-Nusra* ve *Nuhbatü'n-Usra* adı ile ihtisar ettiği Selçuklu tarihidir[15]. Büyük Selçuklular ve daha ziyade Irak Selçukluları hakkında birinci derecede ehemmiyetli bir kaynak olan bu eserin, 1194 senesinde Sultan Tekiş Harezmşah tarafından yıkılan Irak Selçukluları dâhilî nizamına dair verdiği bol malzeme ile tetkiklerimize bilvasıta büyük yardımı olmuştur. Keza Irak Selçuklularının ana kaynaklarından olup 1202'de Anadolu Selçuklu Hükümdarı Gıyâsü'd-din Keyhüsrev b. Kılıç Arslan namına yazılan *Râhat'us-Sudûr ve Âyetü's-Surûr*[16] da son derece kıymetli materyalle doludur. Müellifi Râvendî Azerbaycan Atabeyleri ailesinin hâkim bulunduğu Irak-ı Acem ahvalini, bu aile ile Selçuklu Hanedanı mensuplarının münasebetlerini ve Irak-ı Acem'in Harezm orduları tarafından işgallerini, bu arada vuku bulan mücadeleleri, Irak ümerâsının ve halkın durumunu şahsi müşahedelerine müsteniden eserinde kaydetmek suretiyle hadisatın iç yüzünü aydın bir şekilde gözlerimiz önüne sermeye muvaffak olmuştur. Irak Selçuklu Devleti'nin son yılları ve bu devletin inkıraz buluşuyla muvazi olarak Harezm askerlerinin Irak'taki vaziyetleri, Sultan Tekiş'in siyaseti ve karakteri bu eser sayesinde çok daha mükemmel şekilde belirmiş bulunmaktadır.

Irak Selçuklularının ortadan kalkmasıyla neticelenen Sultan Tuğrul-Harezmşah Tekiş mücadelesine dair diğer iki mühim kaynaktan biri Ebû Hâmid Muhammed b. İbrahim tarafından Zahîrü'd-din Nisâburî'nin *Selçuknâme*'sinin devamı olarak yazılan risaledir ki *Zeyl-i Eba Hâmid* adıyla meşhur olup Reşîdü'd-din'in *Câmi'ü't-Tevârih*'inde münderiçtir. Risale Sultan Tuğrul'un son yıllarını, yaptığı savaşları günü gününe tespit etmektedir[17]. Diğeri de *Utbî Tarihi*'nin Farsçaya mütercimi Nâsih-i Cerbâzekanî'nin kendi *Tarih-i Yeminî Tercümesi*'ne ilave ettiği kısımdır. 1206'da Irak-ı Acem'de Şemsü'd-din Aydoğmuş'un hâkimiyeti sırasında yazılmış olan bu ilave, Harezmşahlar bakımından mühim kayıtları muhtevi olup iç durumun takibi itibarıyla *Râhatu's-Sudûr*'un bir devamı mahiyetindedir[18]. Keza Büyük Selçuklu tarihinin ana kaynaklarından olan, 1225'ten sonra yazılmış *Ahbârü'd-Devleti's-Selçukiyye*'de[19]

---

[15] Türkçeye tercüme ve neş. *Horasan ve Irak Selçukluları Tarihi*, Türkçeye çeviren: Kıvameddin Burslan, Türk Tarih Kurumu yayınlarından, seri II, nr. 4, İstanbul 1943. İmâdü'd-din İsfahanî hakkında: İsl. Ans., *İmadüddin* maddesi.

[16] *The Râhat-us-Sudûr wa Âyat-us-surûr*, Being a history of the Saljûqs. By Muhammad ibn Ali ibn. Sulaymân ar-Râwandî. Edited with notes, glossary and indices, By Muhammad İqbâl, GMS. new series II, 1921.

[17] *Zeyl-i Ebû Hamid*, İsmail Afşar tarafından *Mecelle-i Mihr*'de (sayı 2, 1313 Şemsî) neşredilmiştir. Biz doğrudan doğruya *Câmiü't-Tevârih*'ten istifade ettik.

[18] Nur-ı Osmaniye, nr. 3089. British Museum nüshasından tahşiye edilerek neş. Abdü'l-Hüseyin Nevâî, *Hâtime-i Tercüme-i Tarih-i Yemînî*, Mecelle-i Yâdigâr, sayı 4, Tahran 1323 Ş.

[19] Sadrü'd-dinü'l-Hüseynî, *Ahbarü'd-Devleti's-Selçukiyye*, Çev. Necati Lugal, Türk Tarih Kurumu

tetkikimize yarayan umûmi malûmattan başka Harezmşahlarla ilgili orijinal kayıtlar vardır. Cemâlu'd-din İbn Vâsıl'ın *Müferricü'l-Kürûb* adlı Eyyubîler tarihi de bizim bakımımızdan birkaç mühim kaydı ihtiva ediyor.[19b]

Üzerinde durduğumuz devirdeki Harezmşahlarla ilgili Bağdat hadiseleri, kısa olarak İbnü'l-Cevzî'nin (öl. 1200) *El-Muntazam*'ında[20] ve bunun torunu Sıbt İbnü'l-Cevzî'nin (öl. 1257) *Mir'âtu'z-Zaman* adlı eserinde[21] bulunduğu gibi Halife en-Nâsır li-Dinillâh ve hilafet vezirleri-Harezmşahlar mücadeleleri hakkında İbnü't-Tiktaka'nın *Kitâbü'l-Fahrî* diye tanınan *Munyatü'l-Fuzelâ*'sında[22] (telifi 1301) ve Hindû-şah Nahcivânî'nin *Tecâribü's-Selef*'inde (telifi 1324)[23] tamamlayıcı bilgi vardır.

İbn Fındık'ın (öl. 1170) *Târih-i* Beyhak'ı[24] ile 1053-1325 (445-725) arasında telif edilen *Târih-i Sistân*'da[25] Beyhak ve havalisiyle Sistân'a ait mevzumuzla alâkalı haberler mevcuttur.

Taberistân'a ait iki kaynağımız, yalnız bu ülkeye hâkim olan sülalelerin tarihi itibarıyla değil, aynı zamanda Harezmşahların bu mıntıkadaki savaşları ve icraatı hakkında çok kıymetli malûmatı ihtiva etmektedir. Bunlardan biri, İsfehbed Hüsamü'd-devle Erdeşîr'e (öl. 1205) yakın çevreye mensup İbn İsfendiyâr tarafından 1216'da telif edilen iki ciltlik *Târih-i Taberistân*[26] olup bilhassa son cildin üçüncü kısmında Harezmşahlar, Horasan ve Irak ile ilgili pek esaslı ve tafsilatlı malûmat vardır. Diğeri de telif tarihi çok muahhar olan (1476'da) Zahîrü'd-dinü'l-Mar'aşî'nin *Târih-i Taberistân u Ruyân u Mâzenderân* adlı eseridir[27]. Tetkikimize mevzu devir bakımından esas itibarıyla İbn İsfendiyâr'a da-

---

yayınlarından, seri II, nr. 8, Ankara 1943.

[19b] İbn Vâsıl, *Müferricü'l-Kürûb fi Ahbâr-i Mülûk-i Benî Eyyûb Molla Çelebi*, Süleymaniye Kütüphanesi, n. 119.

[20] Ebû'l-Ferec Abdu'r-Rahman İbnü'l-Cevzî, *El-Muntazam fi Tarih-i Mülüki'l-Ümem*, Haydarâbad tab'ı, cilt, IX-X, 1359.

[21] Faksimile neş. *Mir'at az-zamân* (A. H. 495-654). By Şams ad-Din Abû'l Muzaffer Yûsuf ben Qızughlû ben Abdallâh. (A Facsimile reproduction of manuscript no 136 of the Landberg Collection of Arabic manuscripts belonging to Yale university). Edited with introduction, by James R. Jewett, Chicago, 1907.

Kutbü'd-din Yûnînî (öl. 1326) versiyonu: Topkapu, Ahmed III c. XIV, nr. 2907.

[22] Fransızca tercümesi: *Al-Fakhrî* Histoire des dynasties musulmanes (632-1258 de J: C.). Avec des prolégomènes sur les principes du gouvernement. Par İbn at-Tiqtaqâ. Traduit de l'Arabe et annoté par Emile Amar (Archives marocaines, XVI). Paris 1910.

[23] Hindû-şâh Sancar b. Abdullah Sâhibî Nahcivânî, *Tecâribü's-Selef Der Tevârih-i Hulefâ ve Vüzerâ-i Şân*, Neş. Abbas İkbal, Tahran 1313 Ş.

[24] *Tarih-i Beyhak*, Neş. Ahmed Behmenyâr, Tahran 1317 Ş. Zahîrü'd-din Ebû'I-Hasan Beyhakî ve eserleri hakkında bk. F. Köprülü, İsl. Ans., *Beyhakî* maddesi.

[25] *Tarih-i Sistân* Neş. Melikü'ş-Şuarâ Bahar, Tahran 1314 Ş.

[26] Bahâü'd-din Muhammed b. Hasan b. İsfendiyâr: *Târih-i Taberistân*, I-II, Neş. Abbas İkbal, Tahran 1320 Ş.

[27] Seyyid Zahîrü'd-din b. Seyyid Nasîri'd-dini'l-Mar'aşî, *Târih-i Taberistân u Ruyân u Mâzenderân*, Neş. B. Dorn, St. Pétersburg, 1850.

yanan ve daha muhtasar olan bu eser İbn İsfendiyâr'ın aslı basılıncaya kadar birinci derecede kaynak olarak kullanılmakta idi.

Kirman hadiselerine dair Harezmşahlarla muasır kaynak Efdalü'd-din Kirmânî'nin *Bedâyi'ü'l-Ezmân* adlı eseridir. 1209'da telif edilmiştir.[28] Bizim noktainazarımızdan aynı müellifin 1188'de yazılan *Ikdu'l-Ulâ li-Mevkifi'l-Ala*'sından daha fazla malûmatı ihtiva eden bu eser, aynı mıntıkaya dair diğer kaynağımız Nâsirü'd-din Kirmânî'nin *Sımtu'l-Ulâ*'sının mehazlarındandır[29]. 1315-1320 (715-720) yıllarında telif edilen ve söylediğimiz gibi *Bedâyiü'l-Ezmân*'dan birçok nakiller yapan *Sımtu'l-Ulâ*'nın baş tarafları yani Karahıtay sultanları bahsine kadar olan kısmı, bize faydalı olmuştur. Yine Efdalü'd-din Kirmânî tarafından *Bedâyiü'l-Ezmân*'a zeyl olarak yazılan ve 602-612 (1205-1215) yılları vakayiini ihtiva eden *El-Muzâf* adlı eser mevzumuz bakımından pek kıymetli bir kaynaktır.[29b]

Harezmşahların Maveraünnehir'le alâkalarının ve *Buhâra* ve *Semerkand* hadiselerine müdahalelerinin aydınlanması bakımından Nerşahî'nin, bize XII. asrın ikinci yarısında (574/ 1178) Muhammed b. Zufer tarafından ilaveli Farsça tercümesi kalan *Târih-i Buhâra*'sı[30] ile Muhammedü'l-Semerkandî'nin *Sindbâdnâme*'si[31] bazı mûtalar [veriler] sunmakta ve Karahanlılara dair kronolojik tashihe imkân vermektedir.

Harezmşahlar tarihinin en ehemmiyetli kaynaklarından biri şüphesiz Nesevî'nin *Siretü's-Sultan Celâli'd-din*'idir[32]. Anuştiginoğullarının son mümessili Celâlü'd-din Harezmşah'ın İnşâ Dîvânı reisi olan ve Nûrü'd-din Münşî diye de anılan Nesevî, gençliğinde vatanı Nesâ'da ve o civardaki malikânelerinde iken Sultan Muhammed Harezmşah'ın bütün icraatına şahit olmuş; onun vezirleriyle, devlet erkânından çoğu ve ileri gelen kumandanlarıyla tanışmış bir zattı. Sultan Celâlü'd-din'in hâl tercümesine hasrettiği büyük eserinin baş kısmında Harezmşahların idari, askerî durumları; Muhammed Harezmşah, Valide Sultan Terken, İmparatorluğun dâhilî vaziyeti ve sair hususlarda verdi-

---

[28] Efdalü'd-din Ebû Hâmid Ahmed b. Hâmid-i Kirmânî: *Bedâyi'ü'l- Ezmân fi Vakayi'-i Kirmân* yahut Târih-i Efdal, Neş. Dr. Mehdi Beyânî, Tahran 1326 Ş.

[29] Nâsirü'd-din Münşî-i Kirmânî, *Sımtu'l-Ulâ li'l-Hazreti'l-Ulya, der Tarih-i Karahitâiyan-ı Kirman*, Neş. Abbas İkbal, Taht-ı nazar-ı Allâme-i merhum Muhammed Kazvinî, Tahran 1328 Ş.

[29b] *Efdalü'd-din-i Kirmânî, El-Muzâf ilâ Bedâyii'z-Zamân fî vakayi-i Kirmân*, Vatikan kütüphanesinde mevcut tek nüshadan neşreden: Abbâs İkbâl, Tahran, 1331 Ş.

[30] Neş. *Description topographique et historique de Boukhara*, Par Mohammad Nerchakhy, suivie de textes relatifs à la Transoxiane, texte persan, publiée par Charles Schefer (Publications de l'Ecole des langues orientales vivantes) III. serie, vol. XIII, Paris 1892.

[31] Muhammed b. Ali ez-Zahîrî's-Semerkandî, *Sindbâdnâme*, Mukaddime ve haşiyelerle neşreden: Ahmet Ateş, İstanbul Üniversitesi yayınlarından, İstanbul 1948.

[32] Metin Neş. ve Fransızcaya tercümesi: O. Houdas: *Histoire du Sultan Djelal ed-Din Mankobirti, prince du Kharezm*. Par Mohammed en-Nesawi (Publications de l'Ecole des langues orientales vivantes) III. Serie, vol. IX, texte Arabe, Paris 1891; vol. X, traduit de l'Arabe, 1895.

ği izahat çok mühim ve kıymetlidir. Burada bütün Orta Şark'ı kaplamış olan koca İmparatorluğun o kadar ani yıkılış sebeplerini en müşahhas şekilde görmek kābildir. Müellif, Sultan'ın ve Harezmşahlar devletinin kuvvet ve zaaflarını hiçbir muhakeme ve istidlâle lüzum bırakmıyacak derecede açıklıkla ve tenkidî bir görüş içinde aksettirebilmiştir.

Nesevî'nin kitabından sonra Harezmşahlar hakkında monografik mahiyette ve kaynak olmak bakımından *Siretü's-Sultan Celâli'd-din* kadar ehemmiyetli diğer eser Atâ Melik Cüveynî'nin[33] 1260'ta telif ettiği meşhur *Târih-i Cihân-güşây*'dır[34]. Müellif, Harezmşahlar Devri'nde ilmi ve kültürü ile tanınmış ve aynı zamanda Sultan Tekiş zamanından beri Harezmşahlar nezdinde itibar sahibi yüksek bir aileye mensup idi. Dedesi Şemsü'd-din Muhammed, Sultan Muhammed Harezmşah ve oğlu Celâlü'd-din'in *İstîfâ Dîvânı* reisliğini yapmıştı. Moğol istilasından sonra da babası ve kendisinin mühim idari vazifelerde bulunduğu malûmdur. Bu itibarla gerek Moğollara gerekse Harezmşahlara dair verdiği malûmat, geçmiş hadiselerde göze çarpan bazı mübayenetlere rağmen, en mevsuk haberlerdir. Üç ciltten mürekkep *Cihân-güşây*'ın ikinci cildi doğrudan doğruya Harezmşahlar tarihi olduğu gibi son cildin İsmailîlerden bahseden kısımlarında oldukça, fakat Moğollara tahsis edilen ilk cildinde, Harezmşahlar hakkında hayli bol malûmat vardır.

Cengiz İmparatorluğu'nun teşekkülü safhalarını her türlü tasannudan uzak bir şekilde nakleden, Moğol tarihinin ana kaynağı *Gizli Tarih*'te (yazılışı 1240)[35] İslâm ülkelerinin istilası hakkında pek az malûmat bulunmakla beraber, Harezmşahlar bakımından, Arap ve Fars kaynaklarıyla mukayese suretiyle bazı problemlerin halline yarayacak kıymetli haberler bulunmaktadır. Yine Moğol tarihinin kaynaklarından olup Reşîdu'd-din Fazlullah (öl. 1318) başkanlığında bir heyet tarafından kaleme alınan *Câmiü't-Tevârih*'in I. cildi[36], kısmen *Cihân-güşây*'a dayanmasına rağmen bizim noktainazarımızdan ehemmiyetli bir mercidir. Bundan başka *Cihan-güşây*'a ve *Câmiü't-Tevârih*'e müsteniden yazılan fakat aynı zamanda bazı ananelerin de ilave edilmiş bulunduğu, Ebû'l-Gazî'nin *Şecere-i Türk* adlı eserinden (telifi 1663)[37] faydalandık.

---

[33] Cüveynî ve eseri hakkında bk. F. Köprülü, İsl. Ans., *Cüveyni* maddesi.

[34] Mirza Muhammed b. Abdi'l-Vahhâb Kazvinî tarafından ön söz, notlar ve haşiyelerle Neş. *Târih-i Cihân-guşây*, GMS. XVI, 1, 2, 3. 1912-1937.

[35] Haşiyeli ve izahlı olarak Türkçe tercümesi: Manghol-un Niuça Tobça'an, *Moğolların Gizli Tarihi*. Prof. E. Haenisch'in Almanca ve S. Kozin'in Rusça tercümesini Moğolca aslı ile karşılaştırıp dilimize çeviren: Dr. Ahmed Temir, Türk Tarih Kurumu yayınlarından, seri, II, nr. 13, Ankara 1948.

[36] *Câmi ü't-Tevârih* I, 1317'den (717) kalma en eski nüshası, Topkapu, Revan Köşkü, nr. 1518'dedir. Bu eserin diğer bir kopyası Hâfız Ebrû diye maruf Abdullah b. Lûtfullah'ın 1417'de telif ettiği *Zübdetü't-Tevârih* adlı umûmi tarihin içindedir. (Damad İbrahim Paşa, nr. 919.)

[37] Neş. ve Fransızca tercümesi: Aboul-Ghâzi Behâdour Khan, *Histoire des Mogols et des Tatares*, Publiée, traduite et annotée par Le Baron Desmaison, Tome II, Traduction, St. Pétersburg

İlk elden kaynak olan umûmi vekayinâmeler arasında birinci mevkiyi şüphesiz İbnü'l-Esîr'in *El-Kâmil fi't-Târih*'i (telifi 1230) işgal eder[38]. Orta Çağ tarihçileri arasında ciddiyeti ve tarafsızlığı ile meşhur ve işlediğimiz devirle muasır olan İbnü'l-Esîr; hadiselerin mühim bir kısmını doğrudan doğruya müşahitlerinden nakletmiş, daha eski zamanlara ait hadisâtın doğruluğunu tahkike çalışmış ve halline muvaffak olamadığı mübayenetleri eserinde ayrıca zikretmiştir. Umûmi İslâm tarihi bakımından ehemmiyeti aşikâr olan *El-Kâmil*'in Harezmşahlar mevzusunda sıhhat ve sağlamlığı üzerinde söz söylemek herhâlde zâid bir iş olur. Bundan sonra en mevsuk vakayinâmelerden biri Minhâcü'd-din Cûzcânî'nin *Tabakat-ı Nâsırî*'sidir[39]. Eserini 1260'ta Hindistan'da yazan Cûzcânî 1220 sıralarında yani Harezmşahlar Devleti'nin yıkılışının hemen arifesinde ve Moğol istilasının başlangıcında Horasan'da bulunuyordu. Diğer tarih kitaplarında olduğu gibi rakamlarda ve hadiselerin naklinde bazı mübalağalar olmakla beraber *Tabakat-ı Nâsırî*'nin en sağlam kaynaklarımızdan olduğu tebeyyün etmiştir. Meşhur müfessir Kadı Beyzâvî'nin *Nizâmü't-Tevârih*[40] adlı umûmi tarihi hacmen pek küçük ve 1227'de yazılmış olmasına rağmen o devir hakkında verdiği malûmat son derecede mahduttur. Süryanî müellifi Bar Hebraeus'un (öl. 1286) iki ciltlik büyük kroniki *Makhtebhanuth Zabhne*, bizim bakımımızdan bazı noktalarda *El-Kâmil*'e dayanmakla beraber Moğol istilası cihetinden oldukça mufassal haberleri muhtevidir[41]. Aynı müellifin Arapça kaleme aldığı *Târih-i Muhtasarü'd-Düvel*'in[42] Türkçeye tercüme edilen bölümünde Harezmşahlara temas eden kısım pek azdır. Mehazımız olan umûmi tarihler arasında *Câmiü't-Tevârih*'in II. cildi ayrıca zikre değer[43]. Dünya tarihini içine alan bu eserde Harezmşahlara da geniş sahifeler ayrılmış bulunmaktadır. Birinci elden umûmi tarih serisinde yukarıda zikredilen *Mir'âtü'z-Zamân*'ı da ilave etmek lazımdır[44].

1874; *Türk Şeceresi*, Çağatay şivesinden Türkiye şivesine nakleden Dr. Rıza Nur, İstanbul 1925.

38 İbnü'l-Esîr hakkında bk. İsl. Ans., *İbnül Esîr* maddesi.
El-Kâmil fi't-Tarih'in son tab'ından (Mısır 1356) faydalandık.

39 Ebû Ömer Minhâcü'-din Osman b. Sirâci'd-dini'l-Cûzcânî ve eseri hakkında bk. F. Köprülü, İsl. Ans., *Cuzcânî* maddesi; *Tabakat-ı Nâsırî*, Neş. W. Nassau Lees ve Mevlevî Hâdim Hüseyin Abdulhayy, Calcutta 1864.

40 Kadı Nâsirü'd-din Ebû Sa'îd Abdullahü'l-Beyzâvî, *Nizâm üt-Tevârih*, Neş. Hakîm Seyyid Şemsullah Kadirî, Haydarâbâd.

41 Gregory *Abû'l Farac Tarihi*, Süryanîceden İngilizceye çeviren: E. A. W. Budge; Türkçeye çeviren: Ömer Rıza Doğrul, Türk Tarih Kurumu yayınlarından seri II, nr. 11, Ankara I. Bs. 1945; II. Bs. 1950.

42 Ebü'l-Ferec-İbnü'l-İbrî, *Tarih-i Muhtasaru'd-Düvel*, Türkçeye çeviren: Şerafeddin Yaltkaya, İstanbul 1941.

43 Câmiü't-Tevârih II, Topkapu Ahmed III, nr. 2935 (Târihü'l-Âlem).

44 Bu devirle çağdaş tarihî, etnografik ve ansiklopedik eserlerden olan Fahrü'd-din Mübârekşah'ın küçük kitabında (telifi 1206): *Ta'rikh-i Fakhru'd-din Mubârakshâh*, E. Denison Ross, London 1927; Hasan Nizâmî'nin *Tâcü'l-Mesâir*'inde (telifi 1205); Fahrü'd-din Râzî'nin (öl. 1209)

İkinci elden umûmi tarihlere gelince bunlar; tetkik mevzumuz olan devir bakımından ehemmiyetli olarak Muvaffaku'd-din Abdü'l-Lâtifi'l-Bağdâdî'nin risalesinden bazı parçaları eserine derceden Şemsü'd-din Muhammedü'z Zehebî'nin (öl. 1348) *Târihü'l-İslâm'ı*[44b] ile yegâne nüshası Leningrad'da bulunduğu için istifade edemediğimiz Eberkuhî'nin eserinden nakiller yapan *Câmiü't-Tevârih-i Hasenî* (telifi 1451)[45] istisna edilirse yukarıdan beri adı geçen kaynakların yalnız birinden veya birkaçından alınmış fakat bazan hatalı kopya edilmiş birtakım malûmat kırıntılarını ihtiva etmektedirler. İçlerinde yanlış ve uydurma haber sunanlar da yok değildir. Gözden geçirdiğimiz birçok eserler arasında bize mukayese, tashih ve mübayenetleri tespit imkânını verenler sırasıyla şunlardır: İbnü'l-Amîd (öl. 1273), *El- Mecmau'l-Mübarek*[46]; Muhammed b. Ebû Bekr-i Şebânkāreî, *Mecmau'l-Ensâb* (telifi 1335)[47]; Hamdullah Müstevfî-i Kazvînî (öl. 1350), *Târih-i Güzide*[48]; aynı müellif, *Zafernâme*[49]; Anonim *Târih-i Âl-i Selçuk* (telifi 1363)[50]; Takîyyü'd-din Ahmedi'l Makrizî (öl. 1442), Es-Sülûk[51]; İbn Arabşah (öl. 1450), Fâkihatu'l-Hulefa[52]; Bedrü'd-din Aynî (öl. 1451), İkdu'l-Cümân[53]; Şemsü'd-din Muhammedü'l-Musevî, *Esahhü't-Tevârih* (telifi 1451)[54]; Mîrhônd (öl. 1498), *Ravzatu's-Safa*[55]; Hondmîr (öl. 1535), *Habibü's Siyer*[56]; nihayet Osmanlı tarihçisi Müneccimbaşı Derviş Ahmed Efendi'nin *Sahâifü'l-Ahbâr'ı* (telifi 1681)[57].

C) Edebî Kaynaklar:

Bunların başında hiç şüphesiz Reşîdü'd-din Vatvât'ın münşeat mecmuaları bahsinde tanıttığımız *Ebkârü'l-Efkâr*, *Umdetü'l-Bulega, Münşeât-ı Reşîdî*'si gelir. Bu mecmualarda Harezmşahlar hükümdarları hakkında kasideler, medhiye-

*Câmiü'l-Ulûm'*unda ve Moğollar Devri'nin muahhar ehemmiyetli bir kaynağı olan *Ravzatü'l-Cennât'*ta maalesef hiç malûmat yoktur.

44b Şemsü'd-din Zehebî, *Târihü'l-İslâm*, Ayasofya, n. 3015.

45 Hasan b. Şihabi'd-din-i Yezdî, *Câmiü't-Tevârih-i Hasenî*, Fatih, nr. 4307.

46 Lâleli, nr. 2002.

47 *Mecmau'l-Ensâb fi't-Târih*, Yenicâmi nr. 909.

48 Faksimile neş. Ed. G. Browne, GMS, XIV, 1910.

49 75 bin beyitlik, manzum. Türk-İslâm Eserleri Müzesi, nr. 2042.

50 Neş. (fotokopi ve Türkçe tercümesi bir arada): Feridun Nafiz Uzluk (Anadolu Selçukluları gününde Mevlevî bitikleri, nr. 5), Ankara 1952.

51 *Kitabü's-Sülûk li-Ma'rifet-i Düvel-i l-Mülük*, Neş. M. Mustafa Ziada, Kısım I, cüz I, Kahire 1934.

52 Cengiz Han kısmının Türkçeye tercümesi: Müderris Şerefeddin, Darülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası IV, sayı: I, İstanbul 1925.

53 Veliyeddin Efendi, nr. 2374-2396.

54 Turhan Sultan, nr. 224.

55 Hindistan tab'ı (Lukhnow), 1308 (1891). Yalnız Harezmşahlar kısmı: Defrémery, *Sultans du Kharezm*, Paris 1840.

56 Hindistan tab'ı (Bombay), 1273.

57 Şair Nedim başkanlığındaki heyet tarafından yapılan Türkçe tercümesi c. II, İstanbul 1285.

ler vardır. Keza *Râhatu's-Sudûr*, *Cihân-güşây* gibi eserlerle bunlardan faydalanan ikinci elden kaynaklar da yer yer muasır şairlerin tarihî kıymeti hâiz kıta ve rubaileriyle süslenmiştir. Vatvât'ın muasırı olan Şirvanlı Şair Hâkanî'nin Harezmşahlar için yazdığı kasideler bu arada zikredilmelidir[58]. Fakat yalnız Harezmşahlar bakımından değil, o asırların edebî hareketlerini, mümtaz edip ve şairlerini tanıtan en mühim eser Muhammed Avfî'nin *Lübâbü'l-Elbâb*'ıdır (telifi 1221)[59]. XIII. asır başlarında Horasan, Harezm, Maveraünnehir, Taberistân ve İran'ı dolaşmış; devrin ileri gelen simalarıyla tanışmış; resmî vazifeler almış olan müellifin diğer meşhur eseri *Câmiü'l-Hikâyât*[60] da mevzumuz itibarıyla bazı mühim kayıtları ihtiva etmektedir.

D) Seyahatnâmeler ve Hatıralar:

Avfî'nin zikrettiğimiz eserlerinden başka bu sahada birinci mevkiyi Yâkutu'l Hamevî'nin (öl. 1229) pek meşhur *Mu'cemü'l-Büldân*[61] adlı coğrafi eseri işgal eder. Asrın büyük seyyahı olup Moğol istilasının hemen arifesinde Harezm ve Maveraünnehir'i ziyaret ederek müşahedelerini bu eserine kaydeden Yâkut belli başlı kaynaklarımızdan biri olmuştur. Bunun kadar ehemmiyetli ve mufassal olmamakla beraber Zekeriyâ Kazvînî'nin (öl. 1283) *Âsârü'l-Bilâd*'ında[62] da bazı mühim kayıtlar vardır. Moğolların batı seferinde Cengiz Han ile birlikte Maveraünnehir'e gelen Çinli seyyah Yehlü Ch'u-ts'ai'in *Semerkand* ve *Harezm*'e dair verdiği kısa malûmat ehemmiyetlidir[63]. Sultan Muhammed Harezmşah'ın maiyetinde bulunup onunla birlikte Moğollar önünden kaçan edebiyat tarihçisi Şemsü'd-din Muhammed b. Kays-i Râzî, *El-Mu'cem fî Meâyîr-i Eş'ari'l-Acem* unvanlı eserinin mukaddimesinde bazı enteresan hatıralarını nakletmektedir[64]. Bağdatlı Tabip Muvaffaku'd-din Abdü'l-Lâtif (öl. 1231)[65], Muhammed Harezmşah'ın Mısır ve Suriye üzerindeki emelleri hakkında mühim izahat vermiş; Moğollara dair bazı müşahedeleriyle Cengiz ve Harezmşah ordularındaki stratejik ayrılıklar bahsinde şayan-ı dikkat görüşlerini kaydetmiştir[66].

---

58 Bk. Ahmed Ateş, İsl. Ans., *Hâkanî* maddesi.

59 *Lubâb ü'l-Elbâb* I, neş. E. G. Brown, Persian historical textes, vol. IV, Leiden-London 1906 (Mukaddime ve haşiyeler: Mirza Muhammed Kazvinî). II; E. G. Brown, Persian historical textes, vol. II, Leiden-London, 1903.

60 Nüshaları çoktur. Biz Üniversite kütüphanesinden (F Y 595) istifade ettik. Avfî'nin hayatı ve eserleri hakkında bk. F. Köprülü, İsl. Ans., *Avfî* maddesi.

61 *Mu'cem ü'l Büldân,* neş. (6 cilt hâlinde, son cilt indeks): F. Wüstenfeld, Leipzig 1924, 2. tab'ı.

62 *Âsâr ü'l-Bilâd ve Ahbârü'l-İbâd* (II), neş. F. Wüstenfeld, Göttingen, 1848.

63 Türkçe tercümesi. W. Eberhard, *Türkistan Seyahatnâmesi,* Belleten, VIII/29, 1944, 137-142.

64 Neş. Muhammed b. Abdi'l-Vahhâb Kazvinî, Müderris Radavî, Tahran 1314 Ş.

65 Hâl tercümesi ve eserleri için bk. İbn Ebî Usaybi'a, *Uyûnü'l Enbâ fi Tabakati'l-Etibbâ,* II, Mısır (1299), 201-213.

66 Muvaffakü'd-din'den nakiller yalnız Zehebî'nin *Tarihü'l-İslâm*'ında (Ayasofya, nr. 3015) bulu-

E) Harezmşahlar zamanından kalma kitabe, ihtimâl şiddetli Moğol tahribatı dolayısıyla dikkati çekecek derecede azdır[67]. Sultan Tekiş Devri'nden itibaren gittikçe artan Harezmşahlar meskûkâtına dair *British Museum* kataloglarında ve *Amsterdam koleksiyonları*nda hayli malûmat bulunmaktadır[68].

Baştan beri saydığımız eserlerden başka Türkçe kelime ve has isimlerdeki hususiyetlerin tayini için Kâşgarlı Mahmûd'un *Dîvânu Lûgati't-Türk*'ünden[69], bazı hâl tercümeleri için İbn Ebî Usaybia'nın *Uyûnü'l-Enbâ*'sından ve İbn Hallikân'ın *Vefeyatü'l-A'yân*'ından[70] istifade edilmiştir.

Bir taraftan İran Selçuklularını ortadan kaldırırken diğer taraftan Karahıtaylar ve Moğollar gibi gayrimüslim kütlelerle ölüm kalım mücadelesine girişen ve -ileride tafsilatıyla anlattığımız üzere- nihayet mağlup olması ve yıkılması, XIII. asrın ilk yarısında doğuda normal bir gelişme çığırına girmekte olan Türk-İslâm kültürünün de sönmesini intaç eden Harezmşahlar Devleti'ne dair küçük meselelerin halline mâtuf birkaç makalecik istisna edilirse monoğrafik mahiyette bir tetkik yazılmamış ve bu mühim İmparatorluğu Türk tarihi zaviyesinden dikkate alan toplu bir araştırma yapılmamıştır. D'Ohsson ve Howorth'dan itibaren zamanımızda R. Grousset'nin eserlerine kadar Harezmşahlar hakkında doldurulan sahifeler, meseleyi sadece Moğollarla alâkası nispetinde ele almaktadır. Bunlar arasında gerek bir kısım kaynakların tanıtılması gerekse Harezmşahların Maveraünnehir münasebetleriyle İmparatorluğun son günleri bakımından Barthold'un *Turkestan downto the Mongol invasion* adlı kitabı bilhassa zikre değer. Ancak burada da Harezmşahlar baştan başa bir kül olarak mütalaa edilmiş olmayıp -Harezmşahlarla alâkalı 50 sahifelik bölümün başlığından da (Karahıtaylar ve Harezmşahlar) anlaşılacağı üzere- bu Devlet'in yalnız bir safhası işlenmiş, geri kalan taraflarından kısa ve pek sathî bir şekilde bahsedilmiştir. Binaenaleyh Barthold'un bu eseri de Harezmşahları umûmi heyeti ile ortaya koyamamaktadır.

Biz, tarihimizde büyük ehemmiyetini belirtmeye çalıştığımız Harezmşahlar Devleti'nin mebdeinden başlayarak -Sultan Celâlü'd-din hariç- yıkılıncaya kadar bütün safahatı, elde mevcut bilumum kaynaklara ve tarihî vesikalara dayanarak tespite gayret ettik. Bununla beraber Harezmşahlar İmparatorluğu dâhilinde vuku bulan edebî hareketlere, dinî ve tasavvufî cereyanlara, iktisadi

---

nuyor: 127a vd. 131a vd. Buradaki malûmatın bir kısmı yani Muvaffakü'd-din'in seyahati ve Moğollara dair notları Josef von Somogyi tarafından neşredilmiştir: *Ein arabischer Bericht über die Tataren in "Târih al-islam" von az za-Zahabi*, Der Islâm XXIV. (1937) s. 104-130.

67 Bk. *Répertoire chronologique d'èpigraphie Arabe*, Tome IX, Le Caire 1937.

68 Bk. *Catalogue of oriental coins in the British Museum*, London II, 1876, III, 1877. *Monnaies antiques et orientales* Collections de M. Geo. B. Bleazbi, de M. Th. Straus, de M. İth. J. Michael. Amsterdam, Janvier, 1913.

69 Besim Atalay tarafından son cildi indeks olmak üzere 5 cilt hâlinde neşr ve tercümesi, Türk Dil Kurumu yayınlarından, Ankara 1939-1943.

70 İbn Hallikân, *Vefeyyâtü'l-A'yân,* I-III, Mısır 1299.

faaliyetlere lüzumu kadar yer veremedik. Bunun sebebi, zikredilen sahalarda henüz kâfi derecede olgun ve tatminkâr tetkik yapılmamış olmasıdır. Filhakika kendi zamanlarında olsun, daha sonraki devirlerde olsun büyük tesirler yaratmış olan mesela Zemahşerî, Fahrü'd-din Razî, Mecdü'd-din Bağdadî gibi şöhretli mutasavvıf ve tefsirciler, ve daha birçok edip ve şairler hakkında mütehassısları tarafından monografiler neşredilmeden Harezmşahlar İmparatorluğu'nun kültür hayatına girmek mümkün olamazdı. Harezmşahların idari ve askerî teşkilatı umûmiyetle Büyük Selçuklu teşkilatından farksız olup bu hususta İsl. Ans. *Harizmşahlar* maddesinde kâfi bilgi verilmiş bulunmaktadır.

Netice olarak vücuda getirdiğimiz bu eserle dünya tarih literatüründeki büyük bir boşluğun doldurulduğu kanaatini izhar ederken eserde görülecek noksanların alâkalılarca ikmalinin en samimi dileklerimizden olduğunu belirtmek isteriz.

METİNDE ÇOK SIK ZİKREDİLEN ESERLERİN ADLARI AŞAĞIDAKİ ŞEKİLDE KISALTILMIŞTIR.

Ahbârü'd-Devle't i's-Selçukiyye:	*Ahb. D. S.*
Arâisü'l-Havâtir:	*Ara. Hv.*
Câmi'ü'l-Hikâyât:	*Cam. Hk.*
Câmi'ü't-Tevârih:	*Cam. T.*
Cihân-güşây:	*Cih. G.*
El-Kâmil fi't-Tarih:	*Kâm. T.*
Encyclopédie de l'Islam:	*Encycl. de l'Isl.*
Et-Tevessül ile't-Teressül	*Tvs. Trs.*
Gizli Tarih:	*Giz. T.*
Habîbü's-Siyer:	*Hab. S.*
İslâm Ansiklopedisi:	*İsl. Ans.*
Leningrad Münşeat Mecmuası:	*Len. Münş.*
Lubâbü'l-El-bâb:	*Lub.*
Mu'cemü'l-Büldan:	*Muc. B.*
Râhatu's-Sudûr:	*Rah. S.*
Ravza'tu's-Safa:	*Rav. S.*
Siretu's-Sultan Celâli'd-din:	*Sir. S. C.*
Tabakat-ı Nâsırî:	*Tab. Na.*
Târih-i Güzîde:	*Tar. Gü.*
Tercüme-i Tarih-i Yemînî:	*Trc. T. Y.*
Turkestan... (Barthold):	*Turks.*
Zübdetü'n-Nusra:	*Züb. N.*

II.
SULTAN SANCAR'IN ÖLÜMÜNE KADAR HAREZMŞAHLAR (485-552/1092-1157)

A) İran, Irak ve Orta Asya Ahvaline Umûmi Bir Bakış:

Anuştiginoğulları Harezmşahları tarihini tedricî şekilde takip edebilmek, onun teşekkülünden itibaren yükseliş ve çöküş safhalarını vâzıh surette kavrayabilmek ve komşu hükûmetler muvacehesinde Harezmşahların siyasi-tarihî rolünü açıkça görebilmek için evvela Harezmşahların da bağlı bulunduğu Büyük Selçuklu İmparatorluğu Sultanı Sancar Devri'nin umûmi görünüşü ile bu İmparatorluğun civar devletlerle münasebetlerine bir göz atmak faydalı olacaktır. Sultan Sancar'ın ölümüne kadar devam eden ve tetkikine giriştiğimiz Harezmşahlar tarihinin ilk safhasını göz önüne serecek olan bu fasılda 1141 *Katavân* Meydan Muharebesi, 1153 Oğuz İsyanı gibi hadiselerin yeni cereyanlar almasına sebep olan tarihî vâkıalar vardır ki bu vâkıalar dolayısıyla Anuştiginoğullarının siyaseti de yeni veçheler almış ve göreceğimiz üzere Sancar'ın ölümünden sonra vaziyet büsbütün değişmiştir. Şimdi Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nun siyasi hayatında esaslı tahavvüllere doğru ilk dönüm noktası ve Sancar hâkimiyetinde açılan ilk gedik olması hasebiyle ehemmiyetli bulunan Katavân Cengi'ne yani 1141 yılına kadar umûmi durumu gözden geçirelim:

Sancar, Selçuklular Devleti'ne altın çağı yaşatan İmparator Melikşah'ın hayattaki oğullarından en küçüğü idi. Melikşah'ın 1092'de ölümü üzerine oğulları arasında patlak veren taht kavgaları sırasında büyük kardeş Berkyaruk (1093-1104) Anadolu ile Suriye'nin İmparatorluk'tan ayrılmasını önleyemedi ise de birçok mücadeleler sonunda İran'da hâkimiyeti sağlamaya muvaffak oldu. Berkyaruk, karışıklıktan bilistifade o zaman Horasan'da istiklâl ilanı ile kardeşi Böri-bars'ı ortadan kaldırarak hâkimiyet kurmuş olan amcası Melik Arslan Argun ile savaşmak lazım geldiğini anlamış ve biraderi Sancar'ı bir ordu ve ona atabey tayin ettiği Emîr Kamac ile birlikte Horasan'a göndermişti. Fakat bu yolda iken Arslan Argun *Merv*'de bir kölesi tarafından öldürüldü (490/1097)[1].

Sancar'ın arkasından Horasan'a varan Sultan Berkyaruk hiçbir zorlukla

[1] *Züb. N.*, 234-235; *Ahb. D. S.* 60; *Rah. S.*, 143; *Kâm. T.*, VIII, 182.

karşılaşmaksızın ele geçirdiği Horasan'ın, *Gazne* hududuna kadar *Belh* mıntıkasını Sancar'a teslim ederek Irak'a döndü[2] ve değersiz oldukları nisbette şahsî menfaatlerine düşkün vezirlerin insafsızca körükledikleri kardeşler arası saltanat mücadelelerine devam etti. Esasen 1117 senesine kadar biraderlerine bağlı melik sıfatıyla sonra sultan olarak hüküm süren Sancar'ın bölgesi müstesna, İran Selçukluları tarihini; cesur olmakla beraber Tuğrul Bey, Alp Arslan, Melikşah gibi cetlerine hiç de layık olmayan şekilde politik duygudan mahrum, çoğu zevk ve eğlenceye müptela zayıf hükümdarların maksatsız ve muvazenesiz çarpışmalarıyla büyük Nizâmü'l-mülk'ün kendi oğulları dâhil bu namlı devlet adamının gölgesi olmak iktidarını dahi ibraz edemeyen haris vezirlerin, hilekâr, fesatçı hükûmet erkânının durup dinlenmeden çevirdikleri yakışıksız entrikalar, iftira, ihtikâr ve müsadereler ve Batınîler tarafından işlenen cinayetler silsilesi karakterize eder. Devrin en mühim kaynağı olan *Zübdetü'n-Nusra*'nın yüzlerce sahifesi bu gibi sahnelerle doludur. Hemen ilave edelim ki Bağdat hilafet makamı da Irak Selçuklu Devleti'nin battığı 1194 senesine kadar kendini az çok kuvvetli hissettiği her fırsatta bozgunculuğu ateşlemekten ve bu hanedan azaları arasındaki faciayı daha da şiddetlendirmekten geri durmamıştır[3].

Sultan Berkyaruk'un 1104'te ölümünden sonra yerine geçen kardeşi Gıyâsü'd-din Muhammed zamanında Sancar, Horasan'da durumunu kuvvetlendirdi. Bilhassa Batınîlere karşı tesirli surette savaşan Muhammed'in 1117'de ölümünü müteakip tahta çıkan oğlu Mugîsü'd-din Mahmud, etrafındaki hâcip ve kumandanlar tarafından Sancar aleyhine kışkırtıldı veya tarihte eşine ender rastlanan hain devlet adamlarının tipik bir örneği olan Vezir Ebû'l-Kāsım Dergezînî ve emsali başta olmak üzere -ileri gelenler tarafından *Zübetü'n-Nusra*'da on madde hâlinde tespit edildiği şekilde[4]- irtikâb edilen yolsuzlukların önünü almak maksadıyla Sancar harekete geçti. 1118'deki *Sâve* Savaşı'nda Sancar mühim bir zafer kazandı; Mahmud'un adamlarından çoğu telef olduğu gibi kendisi de amcasının huzuruna gelip yer öpmek suretiyle tâbiiyetini arz etti. Sancar bu muharebe neticesinde Büyük Sultanlık merkezini Irak'tan Horasan'a intikal ettirmiş, Mahmud'u yerinde bırakmak ve diğer yeğenlerine iktalar vermekle beraber *Rey, Damegan* ve *Mâzenderân* bölgelerini kendi memleketlerine ilhak etmişti[5]. Mahmud öldüğü zaman bunun kardeşi

---

2 *Züb. N.*, 233, 235; *Rah. S.*, 144, 168; *Ahb. D. S.*, 60; *Kâm. T.*, VIII, 182.

3 Abbasoğullarının münasebet düşdükçe göreceğimiz bu müdahalelerinden ilki; Sultan Melikşah ölür ölmez bunun 5,5 yaşındaki oğlu Mahmud'un Halife el-Muktedî Billâh tarafından sultan tanınması (*Rah. S.*, 134; *El-Muntazam,* IX, 62; *Kâm. T.,* IX, 60.), ikincisi de Sancar ile Muhammed Tapar'ın Halife el-Mustazhir Billâh tarafından biraderleri Berkyaruk'a karşı tahrik ve teşviki (*Ahb. D. S.,* 53-54; *El-Muntazam,* IX, 130; *Züb N.,* 237; Kâm. T., VIII, 206, 212.) şeklinde olmuştur.

4 *Züb. N.*, 117-120.

5 *Züb. N.,* 117, 122, 124, 128; *El-Muntazam,* IX, 141, 144, 196, 205; *Rah. S.*, 169-170, 205. 26

DİZİN

A

Abbas İkbâl 193, 225, 226
Abdü'l-Azîz Kûfî 87
Abdü'l-Hüseyin Nevâî 14
Abdü'l-lâtifi'l-Bağdâdî, Muvaffaku'd-din 20, 81, 163, 227
Abdü'l-Vâsi-i Cebelî 36
Âbeskûn 214, 221
Abhaza, -lar 90
Acem-şah b. Melik Dinar 117, 157
Adnan, Mecdü'd-din 149
Afganistan 55, 158, 163
Afrigoğulları 32
Ahidnâme 12, 59
Ahlat 222
Ahmed b. Abdi'l-Azîz 51
Ahmed b. Abdi's-Samed 34
Ahmed b. Nasr Han 29, 45
Ahmed Balçiç 185
Ahmed Behmenyâr 13, 15
Ahmed Han b. Hasan, (Karahanlı) 46
Ahmed-i Hocendî 185
Ahmedü'l-Bâherzî 49
Ahû-pûş 52
Akahire Kalesi 117
Akça, Emîr 116
Akkuş, Nâsırü'd-din 114
Ak-sultan b. Harezmşah Muhammed 222
Alamût 117, 159, 160
Alâü'd-devle 28, 29, 221
Alâü'd-devle b. Hüsâmü'd-devle 28
Alâü'd-din Cihansûz Hüseyn-i Gurî 55, 57, 58, 60, 61, 62, 68, 73
Alâü'd-din-i Alevî 137
Alâü'd-din, Melik 155
Alâü'd-din Harezmşah, Sultan 12, 63, 94, 98, 99, 100, 102, 103, 104, 107, 110, 111, 118, 119
Alâü'l-mülk Tirmizî 172
Alemü'd-din'in oğlu 111
Ali, Cemâlü'd-din 111
Ali, Bahaü'd-din 89
Ali b. İshâki'l-Musevî 49
Ali b. Muhammed b. Arslan 49
Ali Celâlü'd-din-i Rindî 207
Âli'd-dini'l-Hayyâtî 215
Ali Hâce-i Buhârî 184
Ali Hoca 67, 202
Ali Kûh-i Drûgan 213
Ali-şah, Tacü'd-din 78, 89, 117, 119, 120, 121, 131, 133, 134, 140, 143, 154, 155, 156
Allâme-i Kirmân 133
Almalıg 154, 179, 195, 228
Alp Arslan, Sultan 26, 35, 40, 118
Alp Direk 106, 112
Alp Gazi 94, 98, 124, 125, 126
Alp-Han 210
Alp Kara 78, 79, 84, 106
Alp-Tigin 50, 51
Alp Uluğ 149
Al Tamga 219, 221
Altan Han (Ahutai) 180, 182, 183
Altay Köymen, M. 12, 13, 43, 45, 50, 54, 59, 61, 66
Altaylar 228
Altuntaş 33
Amîd-i Buzurg 210
Âmil, -ler 169
Amuderya, bk. Ceyhun
Âmul 134, 220
Âmulî, Evliyaullah 146
Âmûye 58
Anadolu 14, 19, 25, 114, 163, 229
Anadolu Selçukluları 19
Andreasyan, H.D. 11
Anuştigin 9, 35, 36, 37, 38, 39, 40
Anuştiginoğulları 9, 25, 33
Aral 9, 31, 42, 54, 202
Arat, R.R. 228
Aristov 38
Arslan Argun 25, 35, 36
Arslan-güşâ 117
Arslan Han, Ebû'l-Fütuh Muhammed 154
Arslan Han, (Karluk) 29, 30, 45, 47, 50, 53, 64, 180, 195
Arslan-şah b. Celâlü'd-din Mes'ûd 30, 66, 90
Arslanşah b. Tuğrul 56, 90
Arz Dîvânı 111
Atabek-i a'zam 90

Atabey 25, 44, 56, 63, 65, 67, 68, 79, 81, 83, 86, 90, 91, 92, 96, 97, 101, 111, 113, 114, 115, 119, 144, 157, 159, 162, 163, 164, 172
Atalay, Besim 21
Ateş, A. 10, 16, 20, 52, 70, 80
Atlıg 44, 45, 48
Atsız b. Muhammed, Harezmşah 66
Atsız, Emîr Şemsü'd-din 143
Atsız, Melik Alâü'd-din 143
Âve 109
Avfî, Muhammed 13, 20, 41, 127, 128, 140, 141, 156, 192
Ay-aba, Cemâlü'd-din 113, 114, 115, 221
Ay-aba, Emir 96
Ay-aba, Müeyyed 56, 60, 66, 67, 72, 73, 76, 86, 88, 90, 175
Ay-aba, Uluğ Bey107
Ayaz, Cihân Pehlevân 68, 90, 91, 114, 165
Aybek, Kutbü'd-din 130
Ayçiçek Hatun 167
Aydoğmuş, Şemsü'd-din 14, 144
Aynî, Bedrü'd-din 19
Aytak, İhtiyârü'd-din 56, 66, 67
Ay-tigin 156
Ayyar Bey 70
Azerbaycan 14, 27, 28, 30, 56, 90, 92, 96, 97, 111, 113, 115, 119, 158, 159, 161, 162, 163, 221
Azerbaycan Atabeyleri 14
Azîzü'l-İslâm 212

B

Bâbü't-Tilesm 194
Bâcı-bek 214
Bâdgîs 82, 94, 126, 131
Bağdat 15, 26-29, 31, 53, 56, 65, 69, 88, 92, 103,104, 108-113, 118, 145, 159, 160, 162, 163, 170-172, 174, 193, 194, 220
Bağ-ı Hurrem 214
Bahâü'd-din, (elçi) 182
Bahâü'd-din Ebû Muhammedi'l-Hirakî 49
Bahâü'd-din Muhammed b. Ali 98
Bahâü'd-din Muhammed b. Müeyyedi'l-Bağdadî 12, 87
Bahâü'd-din Muhammed b. Sehl 199, 218
Bahâü'd-din Sâm b. Mahmûd 155, 164
Bâherz 93
Bahtiyar Bey 55
Bala-han 208
Balasagun 47, 48, 75, 80, 148, 153, 179
Bâlemen 72
Balhmûr-han 197
Bâliş 186
Bâmiyân 73, 76, 82, 100, 105, 131, 143, 155, 156, 164
Baratigin 32
Barçınlıg-kend 78, 80, 84, 198, 200, 201, 204
Barçuk 180
Bar Hebraeus 18, 48, 81, 103, 107, 109, 118, 122, 180, 184, 190, 194, 195, 196, 200, 201, 205, 206, 208, 209
Barışmaz-han 210
Barthold, V.V. 12, 13, 21, 23, 32, 35, 36, 37, 38, 42, 44, 46, 49, 53, 61, 62, 64, 66, 70, 75, 78, 81, 86, 93, 105, 106, 126, 127, 138, 139, 141, 142, 144, 148, 151, 153, 160, 167, 174, 175, 179, 185, 187, 188, 193, 194, 196, 199, 201, 202, 207, 208, 213, 214, 215, 216, 226
Bâtınîler 160, 171
Bâvendîler 56
Bâverd 84, 86, 100
Bayatlar 107
Bayavut, -lar 38, 107
Baylakan 159
Bayur, H. 63
Bazin, L. 105
Bedahşan 181
Bedrü'd-din, Hatib 218
Bedrü'd-din Hilâl 213
Bedrü'd-din Kadı-han 206
Bedrü'd-dinü'l-Amîd 217
Beğdili 37, 40
Behram-şah b. Celâli'd-din Mes'ûd 30
Behram-şah b. İmâdi'd-din Ömer 132
Behramşah, Melik 164
Bekr, Tâcü'd-din 158
Belh 26, 35, 36, 42, 44, 54, 74, 129, 130, 131, 132, 154, 164, 173, 174, 197, 216, 217, 219
Belûcistan 158
Benâket 200, 203, 204
Benî Perçem 174
Berezin 38, 200
Berkyaruk, Sultan 25, 26, 28, 29, 35, 36
Beydoğdu 34

Beyhak 15, 50, 58, 67
Beyhakî, Ebû l-Fazl 32, 33
Beyhakî, Ebü'l-Hasan, bk. İbn Fındık
Beyvâr 94
Beyzâvî, Kadı 18
Bidîlî, Ahmed 88
Bilge Bey (Tigin) 37, 40
Bilge Han, Melik Tâcü'd-din 148, 165
Birün-Temişe 116
el-Bîrûnî 32
Bistâm 66, 67, 68, 76, 89, 98, 99, 102, 108, 115, 121, 133, 223
Bişbalıg 46, 48, 152, 154, 195
Bizans İmparatorluğu 38
Boğa-tigin 157
Bo'orçu 195
Boz-aba 96
Böri-bars 25
Brown, E.G. 20
Budge, E. A. W 18
Buhâra 16, 31, 33, 35, 36, 42, 45, 50, 51, 53, 69, 70, 80, 81, 85, 139-141, 146, 148, 149, 164, 165, 188, 191, 197, 200, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 216, 217
Buhdurma 152
Bulgarya (Volga) 31
Burak Hâcib 148, 158, 205
Burdesîr 117
Burhânoğulları ailesi 139
Burhânü'd-din Ebû Sa'd 87
Burhânü'd-din Muhammed, Sadr-ı Cihân 165, 212
Burslan, K. 14
Burtana, Emîr 141, 142
Bust 125
Bündârî 14
Büveyhoğulları 171
Büyük Selçuklu İmparatorluğu 10, 13, 25, 41, 45, 53, 54, 59, 61, 62, 68, 158
Büyük Sultan (Es-Sultânü'l-a'zam) 65

C

Câcerm 56
Caferoğlu, A. 184
Câm 93
Camuka 151
Caogon 183
Cebe Noyan 181, 182, 187, 204
Celâlü'd-din, Şeyhülislâmı 165
Celâlü'd-din, Harezmşah 10, 16, 17, 156, 158, 162, 163, 167, 175, 189, 196, 217, 222, 223
Celâlü'd-din Mes'ûd b. İbrahim, Sultan 30
Celdek, İzzü'd-din 115, 134, 135, 136, 157
Celme 152
Cemâl-i Karşî 69
Cend 11, 33, 35, 41, 42, 43, 53, 54, 62, 63, 69, 71, 77, 78, 79, 80, 84, 87, 105, 116, 146, 168, 198, 200, 201, 204, 214
Cengiz Han 10, 19, 20, 152, 180, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 198, 199, 201, 202, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 221, 223, 225, 226, 227
Cenkşî 107
Cerbâzekanî, Nâsih-i 14, 98, 101, 119, 145
Ceyhun 31, 33, 35, 36, 40, 50, 52, 57, 70, 80, 95, 105, 129, 137, 147, 162, 166, 199, 206, 211, 215, 216, 217, 218
Cibâl 58, 143
Cida Noyan 200
Cihân Pehlevân Muhammed b. İl-deniz 68, 90, 91, 114, 165
Cin-timur 202
Coçi 152, 181, 187, 188, 189, 195, 200, 202, 211, 212, 214, 215, 221
Coçi Kasar 152
Cungdu bk. Pekin
Curcenler 46
Curmânî 168
Cûzcânî, Minhâc-i Sirâc 18, 100, 128, 155
Cünâşek 99, 116
Cürcâniyye 33, 49
Cüveyn 55, 98, 219
Cüveynî 39-41, 43, 46, 47, 49, 58, 60, 63, 71-73, 75, 76, 88, 93, 95, 98, 105, 107, 109, 110, 116, 118, 121, 124, 126, 127, 129, 130, 132, 134, 136-138, 140-142, 145, 146, 148-150, 152, 153, 155, 156, 158, 160, 162, 166, 170, 171, 174, 180, 183, 185, 187-190, 195, 201, 202, 205, 206, 208, 210, 214, 216-218, 220, 225

Ç

Ça'adai 195, 200, 211, 214, 215

Çağrı Bey 35, 40
Çağrı Han, Celâlü'd-din 69, 70
Çâh-ı Arab 118
Çakerdize 209
Çakır, Bedrü'd-din 100, 120, 121, 129, 131
Çapçiyal 182, 183
Çarmîh 197
Çetr 55
Çevgân 164
Çıla'un 152
Çiğiller 40
Çiluku 178
Çin 10, 31, 38, 39, 46, 178, 180-187, 189, 195
Çinliler 183
Çoğuçak 46
Çu 152, 163

D

Dâbûyî 220
Dâmegan 102, 108, 109, 133
Dandanakan 34, 35
Dânişmend Hâcib 204
David, Kral 179, 193
Dâvud b. Mugîsi'd-din Mahmûd 27
Daymark 27
Debbûsiye 208
Debîr-i Câmî 181
Defrémery 19
Dekçekus, Emîr 161
Delhi 130
Derbend 163, 221
Dergâh 62, 158
Dergam 189
Dergezînî, Ebû'l-Kāsım 26
Desmaison, Baron 17, 49, 107, 185, 190, 193, 210, 213
Dezec 103
Dihistan 35, 60, 72, 73, 89, 175
Dinâr 55
Dinar Bey, Melik 75, 76, 89, 116, 157
Dînever 104
Dîvân 13, 63, 104, 116, 137, 168, 169, 213
Doğrul, Ö. Rıza 18
D'Ohsson, M. 21, 148, 153, 154, 179, 193, 197
Dorn, B. 15
Doşî bk. Coçi
Döngenler 216
dü (602 130
Dümâvend 56, 223

E

Eberhard, W. 20
Eberkuhî 19, 30
Ebher 160, 162, 221
Ebîverd. bk. Bâverd

Ebû Bekr b. Cihân Pehlevân 19, 97, 111
Ebû Bekr Emînü'd-din, Emîr 134
Ebû Bekr-i Nişapûrî 117
Ebû Bekri's-Serahsî 133
Ebû Mansûri'l-Abbâdî'l-Mervezî 49
Ebû Muhammed, Emîr 197
Ebû Muhammedi'z-Zeyyadî 49
Ebû Rıza Hüseyinü'l-Alevî 145
Ebû'1-Abbâs, Emîr 74
Ebû'l-Alâ, Bahâü'd-din 114
Ebû'l-Fazl, Tâcü'd-din 13, 41, 56, 58, 60, 62, 68, 157
Ebû'l-Fazli'l Kirmânî 49
Ebû'l-Ferec-İbnü'l-İbrî. bk. Bar Hebraeus.
Ebû'l-Gazî Bahadır Han 17, 49, 107, 185, 190, 193, 210, 213
Ebû'l-Heycâ, Emîr 113
Ebû'l-Kāsım Cemâlü'd-din 88
Ebû'l-Kāsım, Mücîrü'l-mülk 170
Ebû'l-Kāsım, Rebîbü'd-din 161, 164
Ebû'l-Kāsım-i Bağdadî, Mücîrüd'din 111
Edib Sâbir 51
Efrasyâb 47
Ekinci b. Koçkar 35, 36, 39
Elcezîre 28
Emîn Melik 155
Emînü'd-din, Emîr 102, 134, 135, 136, 138, 146
Emînü'd-dini'l-Herevî 186
Emîr Melik, Hâcib 138, 155, 156
Emîr Serheng Sâm 198
Emîr-i alem 113, 114
Emîr-i Silâh 67
Emîrü'l-Hüccâb 67, 68
Endhûd (Endhûy) 128, 133, 165
Endicân 147
Enverî 52
Erbil 113, 159
Erboz b. Sa'di'd-din 169

Erboz-han 115, 164
Erbuka Pehlevân 213
Erdebil 221
Erdehn 223
Ermeni 11
Ermenistan 163
Errân 92, 162, 163
Ertaş 35
Er-tigin 150
Esedâbâd 104, 170, 174, 177
Esen-aba 67
Eshâb-ı cevârih 203
Espidâr 220
Esterâbâd 28, 56, 72, 89, 99, 116, 119
Eşkenvâr 162
Eşnâs 201
Evbaş 136, 201

F

Fahr-i Harezm. bk. Zemahşerî
Fahrü'd-devle 99
Fahrü'd-din, Elçi 83
Fahrü'd-din, Kadı 67
Fahrü'd-din Denzekî 186
Fahrü'd-din Habeşî. bk. İnânü'n-Nesevî
Fahrü'd-din Mübârekşah 18
Fahrü'd-din Râzî 18, 172, 229
Fars 17, 28, 36, 41, 68, 101, 157, 158, 161-163, 220
Faryâb 143
Fenâket. bk. Benâket
Ferâ 125
Fergana 47, 148, 151
Ferîdun-ı Gurî 213
Ferîdü'd-din, Nisâburlu 219
Ferrezîn 108, 220
Ferruh-şah b. Melik Dinâr 116, 117, 157
Feryûmez 50
Fetihnâme 80
Feyyaz, Dr. 13
Fîrûzkûh (Gûr'da) 55, 56, 73, 74, 83, 84, 95, 116, 122, 123, 125, 130, 131, 133, 143, 154-156, 198
Fîrûzkûh (Taberistân'da) 15, 20, 28-30, 44, 56, 57, 59, 66, 73, 93, 99, 115, 134, 143, 220, 221
Fuceo 182
Fu-ma 72, 75
Fûşenc 74, 94, 228
Fûşencî, Kadı Vahîdü'd-din 228

G

Galşâ. bk. Garcistan
Ganî, Dr. 13
Garca 37
Garcistan 37, 39, 40, 74
Gariştan. bk. Garcistan
Garşistan. bk. Garcistan
Gayır-han 190, 197, 199, 200, 201
Gazi Melikü'z-Zâhir 163
Gazne 26, 30, 34, 37, 42, 48, 54, 55, 72, 74, 100, 121, 124-126, 130, 131, 155, 156, 170, 175, 197, 223
Gazneli, -ler 13, 29, 30, 32-35, 40, 54, 74
Geşvâre 99, 115
Gıyâsü'd-din Keyhüsrev b. Kılıç Arslan 14
Gird-i gûh 221
Gît 32
Gökbörü, Muzafferü'd-din 159
Gökçe, Nûrü'd-din 112-114, 119, 144, 145
Gök-han 206
Grousset, R. 21, 46, 128, 153, 179, 185, 194, 210, 227
Grumm-Grjimailo 38
Gur 37, 38, 40, 46, 48, 55, 58, 61, 73, 74, 76, 78, 79, 80, 82, 83, 84, 85, 86, 89, 94, 95, 98, 100, 104, 118, 120-126, 128-130, 132, 133, 135, 143, 144, 146, 154, 156, 170, 198, 227
Gurlu, -lar 55, 57, 73, 74, 82, 85, 105, 122-124, 127, 130, 132, 135, 136, 139
Gursançtı, Rüknü'd-din 163, 167, 217, 220
Guyigunak Ba'atur 182
Güç-boğa 221
Güçlük 148, 150-154, 160, 176-181, 183, 187, 188, 191, 193
  Han 176
Gülpâyegân 99
Gürcistan 162
Gürcüler 162
Gürgânc 32-35, 44, 51, 52, 63, 66, 70, 72, 75, 79, 88, 98, 117-119, 124, 125, 127, 136, 142, 144, 145, 147, 149, 155, 162, 164, 166, 169, 170, 200, 204, 211-216, 227
Gür-han 46
Gürzbân 131

H

Hâberân 85
Habeşî b. Altuntak 36, 40
Habûşân 60, 62, 83, 219
Hâcib (Büyük Hâcib) 44, 87, 102, 111, 118, 128
Hâcib Subaşı 34
Hâdim Hüseyin, Mevlevî 18
Hadramut 222
Haenisch, E. 17, 182, 226
Hâfız Ebrû 17, 37, 44, 48, 54, 63, 69, 75, 119, 153, 208
Hâfız-ı Hemedânî Rüknü'd-din 111
Hâkanî 20
Hambis, L. 38, 46, 63, 107
Hamdullah Müstevfî-i Kazvînî 19
Hamîd Pûr 205
Hamîdü'd-din-i Zevzenî 118
el-Hammâl Merâgî 186
Han Melik 194
Han-sultan 149, 150, 168, 212
Harâkan 108
Harb b. Muhammed, Tâcü'd-din 158
Harezm 7, 9, 11, 13-14, 20, 30-45, 48-53, 57, 60-75, 77-89, 93, 95-96, 98-100, 102, 104-112, 114-138, 140-146, 148-151, 153, 155-158, 161-166, 168-171, 174, 177-178, 181, 184-186, 194, 197-198, 201-202, 204, 206, 210-217, 223, 226-228, 235-236
Harezmşah 7-11, 14, 16-17, 20, 27, 32-37, 39-41, 43-46, 48-54, 57-95, 97-100, 102-107, 109-111, 114-117, 119-120, 122-124, 126-151, 153-175, 177-178, 180-194, 196, 198-199, 205, 207, 209, 212, 216-223, 226-228, 231-233, 236-237, 241-242, 245-247
Hâr-ı Rey 102, 108, 112, 161
Hâricîler 171
Harrûş, Emîr 105
Hârun b. Altuntaş 33
Hasan, Melik Kutbü'd-din 100, 198
Hasan, Celâlü'd-din (Nev Müslüman) 159, 170
Hasan Hacı 201, 202
Hasan-ı Yezdî 94
Hasan Nizâmî 18
Hasanü'ş-Şerifü'l-Eşref b. Muhammedi'l-Alevî 45
Haşem 58
Haşer 203
Havâf 135
Hayl-i Büzürg 161
Hayvakî, Şihâbü'd-din 127, 196
Hazar 9, 45, 54, 57, 221
Hemedân 27, 28, 55, 64, 68, 92, 96-98, 102, 103, 108-115, 119, 144, 159, 161, 164, 172-174, 220, 221
Herât 36, 37, 72, 74, 76, 82, 95, 100, 105, 121, 123-127, 129-131, 133, 134, 136-140, 142, 143, 154, 156, 174, 175, 194, 228
Herî-rûd 54
Hezâresb 35, 44, 52, 57, 62, 128
Hıtay-han 60
Hıtaylar 47
Hicaz 160
Hilat 159
Hille 56
Hindistan 18, 19, 31, 40, 74, 94, 120, 122, 124, 125, 129, 130, 133, 134, 156, 158, 197, 217, 229
Hindû-han 112, 120, 121, 123
Hindûlar 130
Hirakî, Ebû Muhammed 49
Hocend 109, 185, 198, 200, 203, 213
Hocendî, Sadrü'd-din 109, 185
Hondmîr 19
Horasan 9, 14, 15, 18, 20, 25, 26, 28-30, 33, 35, 36, 39-42, 44, 45, 48-52, 54-68, 72-74, 76, 78, 80, 82-86, 88-90, 92-94, 99, 100, 104, 105, 109, 112, 114-116, 118-123, 125, 129-131, 133-140, 142-144, 146, 159, 163, 169, 173-175, 178, 196, 198, 199, 205, 208, 211-214, 217-219, 221, 226
Hoten 47, 48, 153, 179, 180
Houdas, O. 16, 71, 160, 161
Howorth, H.H. 21, 174, 225, 226
Hua-ta-la. bk. Otrâr
Hûkan 219
Hulvân 174
Humar-tigin 213, 215
Hurundiz 168
Hûzistan 111
Hümâmü'd-din, Elçi Emîr 83
Hümâyun 99
Hürmüz 158
Hüsâmü'd-devle Erdeşîr 72, 88, 99, 119, 133, 222

Hüsâmü'd-din b. Abdi'l-Aziz 50
Hüseyin, Melik Nasîrü'd-din 155
Hüseyin, Tâcü'd-din 222
Hüseyin b. Harmîl 105, 128, 130, 133-135
Hüseyin b. Muhammedi'l-Merganî 124
Hüseyinoğlu, Emîr 185
Hüsrev-şah b. Behrâm-şah 55

I

Ilâmış 147, 148
Irak 9, 14, 15, 25-30, 36, 41, 55, 56, 59, 63-68, 79, 86, 90, 91, 93, 96, 97, 99, 101-103, 105, 107, 109-112, 114-117, 119, 122, 144, 158-160, 163, 164, 168, 171-173, 178, 184, 187-189, 196, 211, 217, 219-222
Irak-ı Acem 14, 56, 99, 101, 108, 109, 112, 119, 158, 159, 160, 163, 221
Irak Selçukluları 14, 59, 64, 86

İ

İbn Arabşah 19, 192
İbn Ebî Usaybia 21, 163
İbn Fadlan 31
İbn Fındık 11, 15, 50, 58
İbn Hallikân 21, 172, 173
İbn İsfendiyâr 15, 16, 56, 59, 62, 66, 72, 73, 86-99, 101, 103, 106, 108-110, 115, 116, 119, 121, 128, 134, 144, 145, 175
İbn Kalânisî 114
İbn Kefrec Buğra 192
İbn Mes'ûd 142
İbnü'l-Alâ 163
İbnü'l-Amîd 19, 27, 48
ibnü'l-Cevzî 39, 97
İbnü'l-Esîr 18, 27, 29, 34-37, 40, 42, 43, 46-48, 50, 55, 63, 66, 69-71, 75, 76, 81, 82, 86, 88, 90, 94, 95, 98, 105, 108-110, 113, 120, 121, 123, 124, 127, 130, 132, 134, 138, 140, 142, 145-147, 150, 151, 153, 158, 160, 171, 178, 183, 187, 188, 190-194, 197, 199, 205-208, 211, 226
İbnü'l-Kassâb, Müeyyedü'd-din 103, 104, 108-111
İbnü't-Tiktaka 15
İbn Vâsıl, Cemâlu'd-din 15, 193
İbn Zeyyad 131
İbrahim İnal 33, 35
İbrahimü'l-Mervezî 49
İdi-kut 180, 195, 200
İftihâr-ı Cihân 212
İhtiyârü'd-din Güçlü 206, 222
İlâl 220
İl Arslan, Ebû'l-Feth Harezmşah 9, 39, 53, 54, 58, 60, 63-71, 89, 118
İldeniz, Şemsü'd-din 65
İletgü, Emîr 203
İl Hoca 205
İlig Türkmen 69
İmâdü'd-din, Müşrif 14, 28, 89, 90, 131, 157, 158, 164, 213, 217
İmâdü'd-din Ahmed. bk. Ay-aba, Müeyyed
İmâdü'd-din İsfahanî 14, 28
İmâdü'l-mülk 163, 181, 182, 220
İmâm zâde, Rüknü'd-din Mes'ûd 207
İmil 46, 153
İnalcık. bk. İnâl, Gayır Han
İnanç Bey 68, 90, 92
İnanç Hatun 92, 96
İnânü'n-Nesevî 197
İnşâ Dîvânı 11, 12, 13, 16, 166
İran 9, 20, 21, 25, 26, 30, 31, 39, 48, 52, 63, 68, 86, 90, 101, 181-184, 193, 194, 226, 227
İran Selçukluları 26
İrtiş 152
İsfahân 28, 104, 108, 109, 111-113, 115, 117, 119, 145, 159, 160, 161, 173, 220, 222
İsferâyin 219
İsficâb 151
İsfizâr 125, 133
İskandinavya 31
İskender-i Sânî 149
İsmail Afşar 14
İsmail Cürcânîler 229
İsmail Handân 34
İsmailî, -ler 17, 51, 117, 122, 130, 157, 159, 160
İstahr 162
İstîfâ Dîvânı 17
İzzü'd-din Ket 197
İzzü'd-din Tuğrâî 60

J

Jacques de Vitry 179, 193, 194
Jewett, J.R. 15, 40, 173
John Krit 180

K

Kabaca, Nâsırü'd-din 130
Kâbil 74
Kabîlân 214
Kadan Noyan 214
Kadır Han, Celâlü'd-din Kadır Han 151
Kadır Han, (Karahanlı) 29
Kadır Han, Kıpçak Reisi 107, 189
Kafkas Dağları 163
Kahire 19, 114, 173
el-Kaim bi-Emrillâh 171
Kain 118
Kalaç (Halaç), -lar 175
Kamac, Alâü'd-din 74
Kamac, (Selçuklu Emîri) 25
Kanklı, -lar 12, 38, 39, 47, 106, 107, 118, 134, 138, 144, 203, 206, 208-210, 213, 228
Kara, Nûrü'd-din 103, 113
Karaca, Hâcib 197, 200
Karaca Es-Sâkî 29
Karagöl 69
Karahanlılar 40, 139, 148, 151, 154, 180
Karahıtay, -lar 16, 21, 46-51, 53, 62, 69-72, 75, 76, 77, 79, 80, 85, 105, 115, 122, 128, 132, 134, 139, 141, 142, 144, 146-154, 158, 165, 170, 177-179, 181
Karahıtay Sultanları 16
Karakum 31, 73, 202
Karakurum 183, 202, 213
Karakuş, Emîr 76
Karasu 127
Karın b. Hüsâmi'd-devle Erdeşîr 115, 133
Karluk, -lar 42, 47, 48, 68-70, 152, 175, 180
Karven 220
Kāsımâbâd 103
Kâşân 112, 114
Kâşgar 29, 30, 46, 48, 154, 179, 181
Kâşgarlı Mahmûd 21
Kata 80, 81
Katavân 25, 45, 48-50, 52, 54, 57, 68
Kâth 33
Katır Buku Han 105
Kayalıg 153, 180, 195, 228
Kayır-Han. bk. Gayır Han
Kaymaz, Sirâcü'd-din 109
Kazvîn 97, 103, 112, 117, 161, 162, 220
Kebûdcâme 44, 89, 99, 141, 142
Kelât 218
Kemâlü'd-din, Seyyid 99
Kemâlü'd-din b. Arslan Han Mahmûd 53
Kerber Melik 156
Kerder 32
Kerec 109, 159
Kereitler 180
Kert, Rüknü'd-din 210
Keykâvus 99
Kezlik -han, Sancar 134
Kezlik Han, Emîr 134
Kılıç Tamgaç Han 30, 45, 70
Kıpçak, -lar 12, 35, 38, 39, 53, 77-79, 84, 91, 105-107, 118, 144, 152, 163, 188, 228
Kıran 79
Kırgız bozkırları 31
Kırgızlar 47
Kıvâmüd-din, Elçi 83
Kıvâmü'l-mülk, Melik 157, 158
Kızıl Arslan Osman b. İldeniz 67, 90-92, 96, 97
Kızılkum 31
K'icou Tch'ang-Tch'ouen 210
Kimek 228
Kin sülalesi 46
Kiragos 11
Kirmân 16, 35, 74, 76, 89, 116, 137, 148, 157, 158, 163, 205
Kirmân Karahıtayları 205
Kirmân Selçukluları 89
Kirmânî, Efdalü'd-din 16, 75, 89, 117, 137
Kirmânî, Nâsirü'd-din 16
Kirmanî, Sadrü'd-din 111
Kirmanşah 96
K'i-tanlar 46, 47
Kitat 182, 183
Kodan, Emîr 36
Komis 66, 161
Korakçı 184
Korkud Bey 55
Kozin, S. 17
Kök-Kesene 78
Kököçü 225
Kök-sagun 58, 69
Kök Saray 201, 208
Köprülü, F. 11, 13, 15, 17, 18, 20, 36, 37, 39, 69, 79, 93, 105-107, 128, 163, 194, 228
Kubilai 152
Kubnat 117
Kucay-tigin 213

Kuça 46, 152
Kudu 152, 189
Kudüs 113
Kûfe 56
Kuhistan 143, 163
Kulan Hatun 195
Kulca 179
Kum 112
Kuman 38
Kunduz 218
Kûrâ 134
Kur'an-han, Emîr 113
Kutlug-balıg. bk. Zernûk
Kutlug Bey, Candâr 65
Kutlug-han, Emîr-i Emîran 201
Kutlug İnanç 92, 96, 97, 102, 104, 108-110
Kutlug-tigin 156
Kûtvâl 58, 123
Kümâhî-şah 212
Künâbâd 122
Küne (Köhne) Ürgenc 33
Kürhan. bk. Gür-han
Kürtler 104, 174
Kütlüf 217

L

Laçın Bey 69
Lâhur 30, 74, 126, 130
Lees, W. Nassau 18
Liao 46, 47
Lugal, N. 14

M

Mahmûd b. Muhammed Gıyâsü'd-din-i Gurî, Gıyâsü'd-din 74, 82
Mahmûd b. Sultan Melikşah 26, 28-30, 35, 64, 114, 142
Mahmud Bay 146, 148
Mahmûd Han b. Muhammed Arslan Han, Rüknü'd-din 57, 59, 64-66
Mahmûd Yalvaç. bk. Mahmûdü'l-Harezmî
Mahmud, Çavuş Şemsü'd-din 222
Mahmud, Gazneli Sultan 33
Mahmud, Sultan Mugîsü'd-din 26, 28-30
Mahmudü'l-Harezmî 184, 185
Makrizî 19
Mankışlag 35, 41-43, 62, 63, 79, 84, 163
Mansûr, Kadı 217
Mar'aşî, Zahîrü'd-din 15, 28, 45, 56, 59, 62, 72, 89, 99, 116, 145, 146, 175
Marquart 38, 39, 189
Maveraünnehir 9, 16, 20, 21, 29-31, 40-42, 45-48, 50, 51, 65, 66, 68-70, 76-78, 80, 83-86, 90, 129, 132-134, 137-141, 143, 144, 146, 147, 149, 163, 165, 169, 171, 173, 178, 181, 184, 192, 196-200, 204, 207, 208, 210, 211, 216, 217, 221, 223, 227, 228
Mayacık, Emîr Şemsü'd-din 104, 108-110, 113-117
Mâzenderân 9, 15, 26, 29, 48, 58, 66, 68, 72, 82, 85, 87, 88, 93, 99, 115, 119, 129, 133, 134, 140, 143-145, 146, 151, 159, 169, 175, 212, 219, 220, 222
Me'mûnoğulları 32
Mecdü'd-din Alevî 94
Mecdü'd-din Bağdadî 22, 175
Mehdi Beyânî 16
Mehd-i Irak Hatun 59
Mekrân 158
Melâhide. bk. Bâtınîler
Melik 139
Melike Hatun 163
Melik-han 138, 155
Melikşah, Büyük Sultan 30, 114
Melikşah b. Mahmud 55
Melikü'l-İslâm 212
Melikü'l-Muazzam 158
Melikü'ş-Şuarâ Bahar 15, 118
Mengli, Nâsırü'd-din 145, 159
Mengli Bey 86, 87, 93
Mengli-tigin. bk. Mengli Bey
Merc-i Sâyig 168
Merdaviç, Tâcü'l-mülûk 45, 56
Mergâb 100
Mergînî 214
Merkitler 152, 153, 188
Merv 25, 36, 37, 40, 43, 44, 49, 51, 52, 55, 57, 62, 72, 73, 76, 82, 85, 87-89, 94, 100, 104, 112, 120, 121, 123-126, 129, 134, 137, 174, 198, 202
Mervezî, Şerefü'z-zaman 13
Merv-i Rûd 37, 94, 120, 123, 129
Mes'ûd b. Muhammed, Sultan 28, 33-35, 55
Mes'ûd, Zahîrü'd-din 165
Mes'ûd, Gurlu Hüsâmü'd-din 197
Mes'ûd, Mecdü'd-din 165

Mes'ûd, Melik Fahrü'd-din 73, 74
Mes'ûd Hârezmî, Büyük Hâcib Şihâbü'd-din 87, 111, 118
Mes'ûd Herevî, Sadrü'd-din Nizâmü'l-mülk 112
Mevdûd b. Mes'ûd, Gazneli Sultan 34
Meyhene 133
Meymend 74, 143
Mezdegan 108
Mısır 10, 18, 20, 21, 113, 163
Minorsky, V. 35, 38
Mîrhônd 19
Mirza Muhammed Kazvinî 20, 51, 109, 111, 139, 141, 160
Miskalü't-Tâcî, Emir 51
Miyânc 161
Moğolistan 38, 180, 183
Moğollar 11, 19, 20, 21, 33, 141, 162, 174, 180, 181, 183, 186, 189, 196, 200-203, 205, 207-209, 214-216, 218-221, 223, 226
Mongka Kaan 205
Mugan 221
Mugîsî, Kadı Rüknü'd-din 137, 168
Muhammed, Alâü'd-din Tekiş, Harezmşah 100, 118
Muhammed Alâü'd-din Hotenî 180
Muhammed Arslan Han 29, 45, 64
Muhammed b. Ali Harezmşah 33
Muhammed b. Ali b. Beşîr, Elçi 132
Muhammed b. Arslani'l-Harezmî 11
Muhammed b. Bahâü'd-din 98
Muhammed b. Çurbek 105, 120, 121, 123, 126
Muhammed b. İbrahim Ebû Hâmid 14
Muhammed b. Kara Kāsımi'l-Nesevî 178
Muhammed b. Kays Şemsü'd-din. bk. Şems b. Kays-i Râzî
Muhammed b. Mahmûd, Sultan Gıyâsü'd-din 30, 55, 65, 74, 75, 80, 82-86, 94, 95, 98, 104, 105, 120-122, 124, 125, 129-131, 155
Muhammed b. Muhammed b. Arslani'l-Harezmî 11
Muhammed b. Ömer b. Burhani'd-din Abdi'l-Aziz 70
Muhammed b. Ömer Melik İmâdü'd-din 89
Muhammed b. Sâm Sultan (Şemsü'd-din) Gıyâsü'd-din 55, 64, 73
Muhammed b. Sâm, Sultan Şihâbü'd-din 130
Muhammed b. Sâvî İmâdü'd-din 217
Muhammed b. Tuğrul (Selçuklu) 90, 92
Muhammed b. Vezzân, Sadrü'd-din 111
Muhammed b. Zufer 16
Muhammed Kutbü'd-din b. Anuştigin, Harezmşah 9, 37, 39, 40, 100, 104, 106, 112, 118-120
Muhammed İkbal 49
Muhammed Nâsırü'd-din, Nizâmü'l-mülk 164, 165, 167-170, 212
Muhammed Şemsü'd-din b. Mahmûd b. Sâm 143
Muhammed Ziyâü'd-din, Melik 122
Muhammed, Emîr Alâü'd-din 40, 100, 118, 119, 125, 157
Muhammed, Eş-şerîf Nesevî 16, 17, 37, 71, 89, 107, 148, 160, 162, 165-170, 173, 177, 178, 181, 185, 187, 190-192, 197-199, 201, 213, 216-218, 220-223, 227
Muhammed, İhtiyârü'd-din Harpost 175
Muhammed, İmâdü'd-din 89, 157, 158, 164, 217
Muhammed, İsmailî 159
Muhammed, Melik Hüsâmü'd-din 155
Muhammed, Melik, İmâdü'd-din 157, 158
Muhammed, Melik Nusretü'd-din 157, 161, 164, 220
Muhammed, Nusretü'd-din (Zevzen Meliki) 115, 119, 157, 161, 164
Muhammed, Seyfü'd-din 73, 74
Muhammed, Sultan Gıyâsü'd-din 26, 27, 29, 30, 55, 64, 65
Muhammed, Şemsü'd-din 17, 73, 164
Muhammedî 108
Muhammed-i Pâyîzî 11
Muhammed-şah (Kirmân Selçuklularından) 89
Muhammedü'l-Musevî 19
Muhtesibi 215
Muhteşem 137
Muînü'd-din Kâşî 102
Mukaddesî 31
Mukali 195
Mukarrebü'd-din 222, 223
Mukarrebü'd-din Mihter-i Mihterân 222
el-Muktedî Billâh 26
el-Muktefî li-Emrillâh 28, 55
Multân 130
Mustafa Ziada 19
el-Mustazhir Billâh 26

Musul 28, 158
Mü'mine Hatun 96
Mübâriz, Kutbü'd-din 157, 158
Mübârizü'd-din 198
Müeyyedü'l-mülk 36
Mülhid. bk. Bâtınî
Müneccimbaşı 19, 193
Müntecibü'd-din Bedî 13
el-Müsterşid 27
Müsürman 31
Müşrif 213

N

Nahcivânî, Hindû-şah 15
Nahşeb 198
Namazgâh 207
Nang-ging 183
en-Nâsır li-Dinillâh 10, 15, 91, 96, 97, 102, 104, 108, 112, 159, 160, 163, 170, 172, 192, 194
Nasîrü'd-din b. Mehdi 110
Nasr Han 29, 45
Nayman, -lar 151, 152, 153, 154, 177, 178, 179, 180, 181, 193, 225
Necmü'd-din Ali Hoca 67
Necmü'd-din Kübrâ 175
Necmü'l-mülk-i Levhî 61
Németh, G.Y. 38
Nerşahî, Muhammed 16, 45, 140, 205
Nesâ 16, 60, 61, 66, 68, 73, 82, 84, 89, 121, 123, 148, 164, 165, 199, 218
Nesevî, Muhammed 16, 17, 37, 71, 89, 107, 148, 160, 162, 165-170, 173, 177, 178, 181, 185, 187, 190-192, 197-199, 201, 213, 216, 217, 218, 220-223, 227
Nihâvend 27
Nîmrûz. bk. Sistân
Nisâbur 35, 49, 51, 55-57, 59, 60, 66-68, 73, 76, 83, 86-88, 92, 98-100, 104, 106, 112, 119-123, 134, 136, 140, 168, 169, 173, 188, 198, 218, 219
Nizâmi-i Arûzî 139
Nizâmü'd-din Kâtibü'l-İnşa 170
Nizâmü'l-mülk (Büyük Selçuklu veziri) 26, 102, 112, 116, 117, 142, 164, 165, 167, 168, 170, 212
Nöbet 120, 164
Nuh Pehlevân 213
Nûrâver 127
Nûr-ı Buhâra 205
Nûrü'd-din Münşî. bk. Nesevî, Muhammed
Nusretü'din Atabek b. Muhammed Üner 117
Nuşa 208

O

Oglımış, Seyfü'd-din 160, 171, 172
Ogodai 195, 200, 208, 211, 214, 215, 223
Oğul-bey 63
Oğul Hâcib 197, 206, 213, 214
Onggudlar 151
Ong Han 151, 180
Orhun Nehri 152
Orta Asya 25, 46, 51, 171, 193, 194, 216, 226
Orunggeçi 33
Osman b. Harb Nâsırü'd-din 137
Osman Han Sultan (Karahanlı) 146, 147, 151
Ot-çigin 195
Otrâr 148, 165, 184, 186, 188, 190-192, 195, 197, 199, 200, 201, 203, 204, 207, 208, 217, 227
Ozar (Bozar) 179

Ö

Ömer b. Muhammedi'l-Merganî 124
Ömer, Cemâlü'd-din 164
Ömer, Emîr-i Emîran 92
Ömer, Emir Hüsâmü'd-din 117, 157
Ömer, Emir İmâdü'd-din 131, 164
Ömer, Hâcib Hüsâmü'd-din 117, 157
Ömer, Kâfîü'd-din Mücîrü'l-mülk 218
Ömer Mücîrü'd-din 171
Ömer-Han 212
Ömer Fîrûzkûhî 76
Ömer Hoca 186
Ömeri'l-Bistâmî, Emîr Tacü'ddin 223
Özbek b. Cihân Pehlevân 68, 90, 91, 114, 165
Özkend 148, 151, 153, 201

P

Pekin 182, 183
Pelliot, P. 36, 38, 39, 46, 63, 107, 128, 179, 187, 190, 194, 211
Pencâb 217, 219
Pençdih 95, 120

Pîr-şah, Gıyâsü'd-din 158, 220
Poppe, N. 225, 226

R

Er-Râşid Billâh 28
Radavî, M. 20
Râdekân 93, 219
Radiyü'd-din Ebû Bekr-i Nişapûrî 117, 157
Râh-ı Hânî 205
Râvend 114
Râvendi, Tâcü'd-din 102
Râvendî 14, 90, 91, 96, 102, 107, 108, 110, 111, 113, 114, 116, 117, 119
Râzî, Bahâu'd-din 182
Rebîbü'd-din, Ebû'l-Kāsım 161, 162, 164
Reis 115
Reşîd (Derbend Sahibi) 163
Reşîdu'd-din Fazlullah 17
Reşîdü'd-din Vatvât 11, 12, 19
Reşîd Vatvât 12, 13, 45, 50, 52, 58, 72
Rey 26, 56, 68, 90, 96-99, 102, 103, 108-114, 116, 119, 144, 159, 161, 173, 220, 221
Rezîn 124
Rıza Nur 18, 185, 190, 193, 213
Ribâtât 80
Ribât-ı Toganin 78
Rindî, Sa'dü'd-din 135, 138
Rindler 201
Ross, E.D. 18
Rûdbâr 134
Rûm 62
Rusya 31, 38
Rüknü'd-din, Kadı 137, 168
Rüknü'd-din Kebûdcâme 141
Rüstem, Sâbıkü'd-devle 99
Rüstem, Şah Gazi 28, 44, 59
Rüstem b. Hüsâmi'd-devle 145

S

Es-Sultânü'l-Muazzam. bk. Büyük Sultan
Sa'ari 152, 183
Sa'd Atabey 87, 161, 162, 164, 171
Sa'd, Kadı 217
Sadr-ı Cihân 165, 212
Sadrlar ailesi 165
Sadrü'd-din-han, Kadı 207
Sadrü'd-din-i Cendî 168
Sadrü'd-din-i Nisâburî 11
Sadrü'd-dinü'l-Hüseynî 14, 67, 102
Saffarîler 13
Saîd Ata 228
Sâid, Kadı 131
Sâmânoğulları 32
Sâmîn 108
Sancar (Buhâralı) 140
Sancar, Sultan 13, 25, 27, 28, 29, 30, 41, 43, 44, 45, 48, 50-52, 54-56, 58-61, 63, 64, 66, 149, 157, 158
Sancar b. Süleymanşah 92, 97
Sancarîler 94
Sancar-şah b. Togan-şah 86, 87, 88
Sarıg Dere 181
Sarıg Göl 181
Sarih-hun 181
Sâriye 66, 72, 116, 134
Sarsıg-han 210
Sarta'ul 194, 227
Satmaz, İzzü'd-din Satmaz 112
Sâve 26, 41, 68, 102, 108, 110, 112, 160
Sayram 80
Schefer, Ch. 16
Seâlebî, Abdü'l-Melik 31
Sebzvâr 67, 88
Selçuk Bey 35
Selçuklu, -lar 9, 10, 13, 14, 22, 25-30, 32, 33, 34, 35, 37, 41, 42, 43, 45, 46, 49, 50, 52-56, 58-62, 64, 65, 67, 68, 70, 72, 73, 91, 92, 93, 97, 100, 101, 103, 119, 149, 158, 164, 171
Selûmek 135
Sem'ânî, Abdû'l-Kerîm 55
Semerkand 16, 20, 29, 31, 40-42, 45, 48, 50, 56, 58, 68, 70, 80, 128, 132, 139, 141, 146-150, 160, 165, 166, 174, 189, 197-200, 203, 207-212, 214, 216-218, 227
Semerkandî, Muhammed b. Alî'z-Zahîrî 16
Serahs 49, 75, 76, 80, 82-85, 89, 95, 100, 121, 123, 125, 134, 137, 174
Sercâhân 220
Ser-i Pul 208
Sevgendnâme 45
Sevinç, Emîr 133
Sevinç-han 205
Seyfâbâd 60
Seyfü'd-din, Emîr 83
Seyfü'd-din-i Gurî 55
Seyfü'd-din Merdanşîr 87, 93

Seyfü'd-din Muhammed 73, 74
Seyhun 147, 196, 201, 203, 228
Sıbt İbnü'l-Cevzî 15
Sığnak 54, 80, 105, 164, 195, 198, 201, 202, 204
Sığnak-tigin 195
Sırderya. bk. Seyhun.
Sibirya 31, 38, 228
Sicâs 221
Sicistân. bk. Sistân
Simnân 102, 109, 110, 161, 221
Sind 163
Sirâcü'd-din b. Fahri'd-devle 99, 109
Sistân 15, 29, 118, 137, 158
Somogyi, J.v 21
Subarlı 73, 89
Sube'etai Ba'atur 188
Sûfîhâne 200
Suketü-Çerbi 202
Sultan 27, 30, 93, 104, 166, 168, 185, 217, 218
Sultân-ı İslâm 171
Sultan Sancar. bk. Muhammed b. Tekiş, Harezmşah
Sultanşah Mahmud 68, 71, 72, 74, 84, 88
Sunkur, Emîr 51
Sunkur, Muzafferü'd-din 159
Sûrî 54
Suriye 10, 20, 25, 28, 229
Sutaş, Emîr 115, 119
Sûzenî, Şemsü'd-din Muhammed 70
Süan-dei-fu 182
Sühreverdî, Şihâbü'd-din 11, 172, 173, 174
Süleyman Ata, Hakim 228
Süleyman-şah b. Harezmşah Atsız 53, 55, 56, 63, 65
Süleyman-şah, b. Muhammed, Gıyâsü'd-din 44, 45
Sümer, F. 37

Ş

Şâdiyâh 73, 136
Şah Abbâs-ı Velî 33
Şahfûr-i Nisâburî 11
Şah Hatun 88
Şah-melik 33, 34
Şahne 27, 111, 121, 141, 202, 210, 219
Şam 28, 115, 163
Şansabî 156
Şâş 178
Şebankâre 117, 157
Şebânkāreî, Muhammed 19
Şehir-kend 80, 202
Şehristân (-e) 204
Şehristâne 60, 204
Şehriyâr 28, 59
Şehriyâr b. Hurşîd 89
Şehr-i Zor 159
Şeker Hâdim 34
Şems b. Kays-i Râzî 39
Şemsullah Kadirî 18
Şemsü'd-dini'l-Kellâbâdî 170
Şemsü'd-din Muhammed b. Kays-i Râzî 20
Şemsü'l-mülk b. Hüseyin Ayaz 68
Şerefü'd-din, Vekil-i Der 213
Şerefü'd-din Emîr-i Meclis 163
Şerefü'l-mülk 137
Şeyh-han 208
Şihâbü'd-din Alpü'l-Herevî 156
Şihâbü'd-din Gurî 125, 144, 211
Şihâbü'd-din Sühreverdî-i Maktûl 173
Şikâr Bey, Şemsü'd-din 65
Şirvân 162

T

Taberek 98, 102
Taberistân 15, 20, 28-30, 44, 56, 57, 59, 66, 73, 93, 99, 115, 134, 143, 220, 221
Tabes 35, 112, 137
Tacik 175
Tâcü'd-din b. Kerîmi'ş-Şerefi'n-Nisâburî 158
Tâcü'd-din Zengî b. Mes'ûd, Emir 123
Tahir b. Fahri'l-mülk 55
Tâhiroğulları 40
Tâlekan 74, 94, 100, 120, 124, 128, 129, 133
Tamgaç. bk. Çin
Tamgaç Buğra Han 70
Tamgaç Han İbrahim 50, 68
Tamir 152
Tangut, -lar 180, 183, 195
Taraz (Talas) 79, 128, 147
Tarbagatay 46
Taştdâr 36
Tavgaç Hatun 177
Tayang Han 151, 152
Tayangu 128, 147

Tayfûrî, Kerîmü'd-din 169
Tâyır Bahadır 205
Taynal Noyan 202
Tebriz 161
Tekiş, Alâü'd-din Muhammed 9, 11, 12, 40, 63, 71, 77, 86, 93, 98, 99, 100, 102, 103, 104, 105, 107, 110, 111, 117-120, 125, 143, 157, 168
Tengtegû 220
Tennûre 214
Terken 141
Terken Hatun (Harezmşah İl Arslan'ın karısı) 10, 39, 106, 107, 127, 136, 137, 143, 144, 146, 149, 150, 162, 163, 166, 167, 169, 174, 175, 188, 190, 191, 211- 213, 218, 220, 221, 223
Terken Hatun (Harezmşah Tekiş'in karısı) 71, 72, 73
Tevki 166, 168
Teşrif 103, 156, 159
Tiflis 88, 163
Tikrit 56
Tilki Geçidi 182
Timur Melik 203, 204, 213
Tirmiz 29, 36, 48, 50, 60-62, 129, 132, 139, 164, 197, 217
Tiyen-şan 38
Togan, Nâsırü'd-din 220
Togan, Z.V. 31-33, 37, 38, 40, 73, 76, 82-84, 86, 87, 93, 98, 111, 197, 220
Togan-han 197
Togan-şah b. Müeyyed Ay-aba 73, 76, 82-84, 86, 87, 93, 98
Toharistan 163, 198
Tokto'a-biki 152
Tokuçar Noyan 210
Tolui 195, 200, 204, 207, 221
Tolun Çerbi 214
Torku 184
Torşiz 118, 137
Toşî. bk. Coçi
Tugai 202
Tuğ 168
Tuğra 130, 149, 166
Tuğrul b. Arslan, Sultan 65, 66, 90, 117
Tuğrul b. Arslanşah, Sultan 56, 90
Tuğrul b. Muhammed Sultan Rüknü'd-din 27
Tuğrul Bey, Sultan 14, 26, 27, 35, 56, 90-92, 96-99, 101-104, 107, 110, 115, 171
Tuğrul Felekî 94
Tuğrul, Emîr Bahâü'd-din 100
Tuğrul, İzzü'd-din 94, 169
Tuğrul, Seyfü'd-devle Tuğrul 109
Tuğrul, Seyfü'd-din 112
Tuğrul-tigin b. Ekinci 39, 40, 42
Tûlek 122, 182
Tung-gon Geçidi 183
Tunguz 46
Turan, O. 10, 46, 107, 190
Turfan 46
Turgay 188, 202
Tûs 55, 76, 93, 121, 125, 137, 142, 218, 219
Tuşa Baskak 208
Tûtî Bey 61
Tutuk, Emir 119
Türkistan 20, 31, 42, 46, 70, 116, 138, 151, 153, 179, 189, 228
Türkmen, -ler 33, 69, 137, 145, 202, 205

U

Ubeydullah, Celâlü'd-din 92
Uğraklar 175
Ukuna 186, 190
Ulak Noyan 200, 202
Uluğ Bey 107, 11
Uluğ Sultan 151
Ulus-idi 200-202, 204
Ummân 157, 158
Uran, -Uranlar 78, 79, 105, 106, 118, 175, 218
Urkend (Uzkend, Urcend) 201
Ustûn, Noyan 214
Ustüvnâvend 116
Uygur 152, 180, 183, 184, 195, 200
Uzlag-şah b. Harezmşah Muhammed 149, 167, 169, 212, 213, 222
Uzluk, F.N. 19

Ü

Üner, Emîr 36, 117
Ürgenç 33
Üstyurt 31, 42
Üştürânkûh 220

V

Vahş 164, 197
Vanagan Hovannes 11
Vâsıt 56

Verâmînî, Fahrü'd-din 102
Verzânî 181
Victor Rosen 13
Visâkbaşı 61
Vladimirtsov, B. 179, 181, 184, 186, 194, 196

W

Wüstenfeld, F. 20

Y

Yabgu-han 69
Yabgu, Sipehsâlâr 111
Yağmalar 40
Yağmur-han 66
Yahya, İzzü'd-din 110
Yâkut 20, 33, 52, 178
Yaltkaya, Ş. 18
Yarlıg 219
Yaruktaş, Emîr 36
Yasa 225
Yazır 137, 212
Yedisu 9, 180
Yeh-lu Ta-şih 46, 48
Yehlü Ch'u-ts'ai 20
Yeme. bk. Cebe Noyan
Yemek. bk. Kimek
Yesevî, Ahmed 228
Yesui Hatun 195
Yıgan Taysı 163
Yıldız, Tâcü'd-din 74, 130
Yınâl. bk. Gayır Han
Yınal-tigin b. Muhammed Harezmşah 50, 56, 58
Yıva 108
Yimek. bk. Kimek
Yinanç, M.H. 10, 13, 78, 90
Yugur (şehir) 189
Yugur, -Yugurlar 38, 39,
Yuğnak (Uğnak) 148
Yuhanna 180
Yu-ku 189
Yûnînî, Kutbü'd-din 15, 39, 173, 174
Yunus-han 98, 108-111
Yusuf Kenkâ 184

Z

Zabulistân 130
Zâhidî, Sa'dü'd-din 88
Zahîrü'd-din Belhî 96
Zahîrü'd-din Nisâburî 14
Zamcân 32
Zâve 219
Zehebî, Şemsü'd-din 19
Zekeriyâ Kazvînî 20, 117, 144, 216
Zemahşerî 22
Zemin-dâver 156
Zencân 108, 111, 112, 114, 145, 160, 162
Zencânî, Emînü'd-din 102
Zendepîçî 186
Zengî b. Aksungur 28
Zengî b. Ali, Emîr 45
Zengî b. Mes'ûd, Emîr 121, 123
Zengî Serahs, Emîr 123
Zerefşân 198
Zernûk 204, 205, 211
Zevzen 133-135, 157, 158, 162, 216
Zeynü'd-din, Kadı 113
Zîr-i Pil 93
Ziyâü'd-dini'l-Beyâbânekî, Emîr 170
Ziyâü'l-mülk Zevzenî 219
Zü'l-Karneyn Nöbeti 164
جنبوح 153
ولسى 147